

Moravské křižovatky

Střední Podunají
mezi pravěkem
a historií



MORAVSKÉ KŘIŽOVATKY

Střední Podunají mezi pravěkem a historií

Editovaly

Jana Čižmářová, Natalie Venclová, Gertrúda Březinová

Věnováno památce Miloše Čižmáře

Recenzovali: Doc. PhDr. Luboš Jiráň, CSc.
Dr. h. c. prof. PhDr. Václav Furmánek, DrSc.

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být reprodukována bez předchozího souhlasu vydavatele.
Za znění a obsah příspěvků a za kvalitu obrazových příloh odpovídají autoři.

© Editoři: Jana Čížmářová, Natalie Venclová, Gertrúda Březinová
© Grafická úprava: Milan Mačinec, Silvie Straková, Michaela Tomsová
© Obálka: Šárka Fidrichová
© Moravské zemské muzeum, 2014

ISBN: 978-80-7028-432-2

Obsah

Moravské křižovatky: odkud a kam. Úvod editorů 11

Za Milošem Čížmářem (Vladimír Podborský) 12

Z MLADŠÍHO PRAVĚKU VE STŘEDNÍM PODUNAJÍ

Lucia BENEDIKOVÁ 15

Nepublikované nálezy z neskorej doby bronzovej a z doby halštatskej / včasnej doby laténskej zo známych stredoslovenských lokalít v kultúrno-chronologickom kontexte

Unpublizierte Funde aus der Spätbronzezeit und Hallstattzeit / Frühlatènezeit aus bekannten mittelslowakischen Fundorten im kulturell-chronologischen Kontext

Miloš ČIŽMÁŘ † – Jana ČIŽMÁŘOVÁ 35

Pozdně halštatský nález z Pavlovic (okr. Vyškov) a několik dalších halštatských depotů z Moravy

Späthallstattzeitlicher Fund aus Pavlovice (Bez. Vyškov) und einige weitere hallstattzeitliche Hortfunde aus Mähren

Petr KOS – Jiří KALA 57

Pohřebiště ze závěru doby halštatské ze Znojma – Horního náměstí

Nekropole aus dem Ende der Hallstattzeit in Znojmo – Horní náměstí

Elena MIROŠŠAYOVÁ 81

Misy s rytou výzdobou z doby halštatskej na východnom Slovensku

Bowls with incised decoration of the Hallstatt Period in Eastern Slovakia

Milan SALAŠ 89

Depot bronzových kolečkovitých závěsků doby popelnicových polí ze Starého Plumlova u Drahan (okr. Prostějov)

Der urnenfelderzeitliche Hortfund von Bronzeringanhängern von der Anlage Starý Plumlov bei Drahan (Bez. Prostějov)

Susanne STEGMANN-RAJTÁR 99

Obrovská mohyla doby halštatskej v Regöly (Zadunajsko). Posvätné miesto rituálnych praktík a uctievania predkov?

Ein Riesengrabhügel der Hallstattzeit von Regöly (Westungarn). Das Grabmonument als ein heiliger Platz für rituelle Handlungen und Ahnenverehrung?

David VÍCH 117

Pravěk Svitavské brázdy a okolí

Prehistory of Svitavy region and around

K POČÁTKŮM DOBY LATÉNSKÉ

- Petra GOLÁŇOVÁ** 133
K použití a provenienci grafitu v časně době laténské na Moravě
Graphite in the Early La Tène period in Moravia: its use and origin
- Alena NEJEDLÁ** 143
První nález časně laténského meče na Moravě
The first find of an early La Tène sword in Moravia
- Dagmar VACHŮTOVÁ – Tomáš ZEMAN** 151
Nález rohatého ucha z časně doby laténské na sídlišti v Hrubé Vrbce
The find of an Early La Tène horned handle at the settlement Hrubá Vrbka
- Jiří WALDHAUSER** 165
Maskovitá spona stupně LT A z Hradištka ve středním Polabí
Maskenfibel der Stufe LT A aus Hradištka im Mittelelbgbiet

STŘEDNÍ EVROPA JAKO KŘÍŽOVATKA

- Gabriela BREZŇANOVÁ** 173
Odras dialkových kontaktov v inventári laténských hrobov z Chotína
The reflection of long-distance contacts in the inventories of the La Tène graves in Chotín
- Przemysław DULĘBA** 189
Geneza zachodniomałopolskiej enklawy kultury lateńskiej i jej powiązania z innymi regionami osadnictwa celtyckiego
The genesis of the western Little Poland enclave of the La Tène culture and its links with other regions of Celtic settlement
- Pavla ENDER – Wolfgang ENDER** 201
Frühlatènezeitliche Kulturkontakte von Süd nach Nord – Grabfunde von Treben und Liebersee in Nordsachsen mit aussergewöhnlichen Gürtelblechen
Časně laténské kulturní kontakty z jihu na sever – hrobové nálezy s neobvyklými bronzovými opasky z Treben a Liebersee v severním Sasku
- Jan KYSELA** 229
Okruhy středomořského importu ve střední Evropě pozdní doby laténské
The distribution circuits of the Mediterranean imports in Late La Tène Central Europe
- Marek OLĘDZKI – Leszek ZIĄBKA – Adam KĘDZIERSKI** 243
Janków near Kalisz – Celtic trade post on the Amber Route
Janków u Kalisze – keltská obchodní stanice na Jantarové stezce
- Pavel SANKOT** 255
Der Donaauraum und Böhmen im dritten Jahrhundert vor Christus
Podunají a Čechy v 3. století př. Kr.

Martin TREFNÝ – Tomáš POLIŠENSKÝ	273
The first find of a Greek transport amphora in the Late Hallstatt / Early La Tène Bohemia and its significance for the archaeology of interregional contacts	
První nález řecké transportní amfory v pozdně halštatských až časně laténských Čechách a jeho význam v archeologii nadregionálních kontaktů	
Larissa VOROTINSKAJA	285
Migration of the Germans to the east of Dnieper in the 3 rd – 2 nd centuries BC	
Migrace Germánů na východ od Dněpru v 3. – 2. století př. Kr.	
VÝPOVĚĎ SÍDLIŠŤ	
Gertrúda BŘEZINOVÁ	293
Grafitové situly s výzdobou v podhrdlí z laténských sídlisk v Nitre	
Graphitton-Situlen mit Dekor unter dem Hals aus latènezeitlichen Siedlungen in Nitra	
Radoslav ČAMBAL – Branislav KOVÁR	305
Keltské nálezy z Čeboviec (okr. Velký Krtíš) a ich regionálne postavenie	
Celtic finds from Čebovce (Velký Krtíš district) and their regional significance	
Alžběta DANIELISOVÁ	315
Staré Hradisko – pohled na urbanismus doby laténské optikou moravského oppida	
Staré Hradisko – La Tène urbanism from the perspective of the Moravian oppidum	
Peter HORVÁTH	335
Výzdoba a výzdobné motívy na keramike z laténskeho sídliska v Komjaticiach	
The decoration and its motifs on the La Tène pottery from the settlement in Komjatice	
Eva KOLNÍKOVÁ – Kristian ELSCHKEK	353
Beitrag zur Datierung der latènezeitlichen Zentralsiedlung von Zohor in der Westslowakei. Kleinfunde, keltische und frühromische Münzen	
Príspevok k datovaní laténskeho centrálného sídliska v Zohore na západnom Slovensku. Drobné nálezy, keltské a včasnorímské mince	
Marek LEČBYCH – Blanka MIKULKOVÁ	377
Laténské sídliště z Milonic (okr. Vyškov)	
Latènezeitliche Siedlung von Milonice (Bez. Vyškov)	
David PARMA	403
Poznámky k laténskému osídlení Hostýna	
Bemerkungen zur latènezeitlichen Besiedlung von Hostýn	
Miroslav PLESKA – Tomáš MANGEL – Jan JÍLEK	413
Laténské nálezy z oppida Staré Hradisko ve sbírce Východočeského muzea v Pardubicích	
Latènezeitliche Funde aus dem Oppidum Staré Hradisko in den Sammlungen des Ostböhmischen Museums Pardubice	

Marcin RUDNICKI 421
Nowa Cerekwia – the Middle La Tène centre of power north of the Carpathians
Nowa Cerekwia – středoláténské mocenské centrum severně Karpat

Vladimír SALAČ 439
K dokladům bojů na laténských oppidech
On the evidence of fighting in La Tène oppida

VÝPOVĚĚ HROBŮ

Jozef BUJNA 449
Deviantný pohreb na keltskom pohrebisku v Palárikove. Prípadová štúdia nenormatívnych pohrebných praktík
Deviant burial at the Celtic cemetery in Palárikovo, southwestern Slovakia. A case study of non-normative burial practices

Jana ČIŽMÁŘOVÁ 461
Laténské dvojnáramky na Moravě
Latènezeitliche Doppelarmringe aus Mähren

Jana ČIŽMÁŘOVÁ – Stanislav STUHLÍK 471
Laténské pohřebiště v Boroticích (okr. Znojmo)
Latènezeitliches Gräberfeld in Borotice (Bez. Znojmo)

Zuzana ĎUĐÁKOVÁ 487
Variabilita spôsobu uloženia keramiky a zvyškov mäsitej stravy v kostrových a žiarových laténskych hroboch z územia juhozápadného Slovenska
The variability in the deposition of pottery and animal remains in La Tène inhumation and cremation graves in southwestern Slovakia

Martin FURMAN 493
Variabilita keltských kruhových garnitúr v stredoeurópskom priestore so zreteľom na použité suroviny
Variability of La Tène annular ornament sets in Central Europe with regard to the materials used

Anna GARDELKOVÁ-VRTELOVÁ 515
Nálezy drúbeže v keltských hroboch z území Slovenska
Funde von Geflügel in keltischen Gräbern auf dem Gebiet der Slowakei

Miloš HLAVA 527
Laténské pohřebiště v Čelechovicích na Hané (okr. Prostějov)
Latènezeitliches Gräberfeld in Čelechovice na Hané (Bez. Prostějov)

Petr HOLODŇÁK – Jiří MILITKÝ 563
Dva zlaté předměty z kostrových hrobů z doby laténské ze severozápadních Čech. K možnosti existence před-
mincovních platidel v horizontu LT B2
Zwei Goldgegenstände von Körpergräbern aus der Latènezeit von Nordwestböhmen. Zur Möglichkeit der Existenz
vormünzzeitlicher Zahlungsmittel vom Horizont LT B2

Dominik REPKA	581
Analýza keltského bojovníckeho hrobu 15 z Mane (okr. Nové Zámky)	
Analysis of a Celtic warrior grave 15 from Maňa (Nové Zámky district)	
Jarmila VALENTOVÁ – Radka ŠUMBEROVÁ – Hana BRZOBOHATÁ – Jiří LIKOVSKÝ	595
Nemocný, zraněný a sám. Ojedinelý mladolátenský kostrový hrob z Kolína	
Injured, ill and alone: a unique Late La Tène inhumation grave from Kolín	
DEPOTY A SYMBOLY	
Igor BAZOVSKÝ	615
Bronzové predmety z Križovian nad Dudváhom (okr. Trnava, JZ Slovensko)	
Bronzegegenstände aus Križovany nad Dudváhom (Bez. Trnava, SW Slowakei)	
Jan BOUZEK	621
Bronzové figurky z Němčic nad Hanou a keltské umění	
Bronze figurines from Němčice nad Hanou and Celtic art	
Ivan ČIŽMÁŘ	627
Hortfunde von Eisengegenständen aus dem Burgwall „Modla“ bei Buchlovice (Bez. Uherské Hradiště)	
Depoty železných předmětů z hradiska „Modla“ u Buchlovic (okr. Uherské Hradiště)	
Miloš ČIŽMÁŘ † – Jana LANGOVÁ – Jiří KOHOUTEK †	641
Depoty z doby laténské z Rýsova, obec Provodov (okr. Zlín)	
Hortfunde aus dem Latènezeit von Rýsov, Gemeinde Provodov (Bez. Zlín)	
Hana ČIŽMÁŘOVÁ	655
Ein Beitrag zu neuen Funden latènezeitlicher gegliederter Rädchen in Mähren	
Příspěvek k novým nálezům dělených koleček z doby laténské na Moravě	
Monika DĘBIEC – Maciej KARWOWSKI	667
Celtic <i>Knotenringe</i> from Staré Hradisko	
Keltské kroužky s nálitky ze Starého Hradiska	
Jan HORÁK	681
Krátký pseudoantropomorfní meč z Moravy, jeho funkce a význam jeho nositele	
Short pseudoanthropomorphic sword in Moravia, its function and the significance of its bearer	
Václav KRUTA	691
Esses et palmettes: la fibule de Marefy (ex Bučovice) dans son contexte européen	
S-motivy a palmety: spona z Maref (dříve Bučovice) v evropském kontextu	
Vincent MEGAW	699
A puzzle piece from Klenovice na Hané, Prostějov district	
Záhadný předmět z Klenovic na Hané (okr. Prostějov)	

Jan MICHÁLEK – Jiří FRÖLICH – Ondřej CHVOJKA	707
Depot železných nástrojů z doby laténské z Bohdalovic (okr. Český Krumlov)	
Ein Hortfund der Eisengegenstände aus der Latènezeit von Bohdalovice (Bez. Český Krumlov)	
Karol PIETA	717
Rituelle Beile aus dem Frühlatène-Burgwall in Horné Orešany	
Rituálne sekery z včasnoláténskeho hradiska Horné Orešany	
Peter C. RAMSL	727
Die plastisch verzierten Fibeln aus Grab 86 und 13 des latènezeitlichen Gräberfelds von Mannersdorf am Leithagebirge	
Plasticky zdobené spony z hrobu 86 a 13 z laténského pohřebiště v Mannersdorfu am Leithagebirge	
ARCHEOMETRIE	
Miluše DOBISÍKOVÁ – Stanislav STUHLÍK	739
Mohylník v Boroticích (okr. Znojmo) z pohledu antropologie	
Hügelgräberfeld von Borotice (Bez. Znojmo) aus der Sicht der Anthropologie	
Veronika HOLZER	755
Ein Arsensulfidfund aus der Keltensiedlung in Roseldorf / NÖ	
Nález arsensulfidu z keltského sídliště v Roseldorfu, Dolní Rakousko	
Balázs KOMORÓCZY – Marek VLACH – Martin HLOŽEK	767
Detektorový nález římsko-provinciálního prolamovaného kování z Pavlova, Jihomoravský kraj	
A metal detector find of a Roman Provincial openwork fitting from Pavlov, south Moravia	
Roman KŘIVÁNEK	785
Shrnutí výsledků dosavadních geofyzikálních měření v areálu laténského sídliště v Němčicích nad Hanou	
Summary of results of geophysical measurements conducted at the La Tène site of Němčice nad Hanou	
Tomáš MANGEL – Richard THÉR	801
Pyrotechnologická zařízení z období HA D2–3 až LT A z Kapsovy Lhoty (okr. Strakonice). K možným interpretacím fragmentárních nálezů pyrotechnologických zařízení s rošty	
Late Hallstatt to Early La Tène pyrotechnological structures from Kapsova Lhota (distr. Strakonice). Possibilities of interpretation of fragmentary finds of pyrotechnological devices with perforated floors	
Natalie VENCLOVÁ – Václav HULÍNSKÝ – Šárka JONÁŠOVÁ	815
Merovingian glass beads from Holubice in Moravia: chemical and technological view	
Skleněné korálky doby stěhování národů z Holubic na Moravě: chemie a technologie	
Seznam autorů	828

Moravské křižovatky: odkud a kam

Úvod editorů

Název „Moravské křižovatky“ odráží postavení Moravy ve středoevropském mladším pravěku v dlouhém časovém úseku od doby bronzové po stěhování národů. Díky poloze při nejvýznamnějších komunikačních trasách napříč Evropou, tj. při jantarové stezce a podunajské cestě, přijímala Morava impulzy, ideje i hmotné produkty, a jistě také skupiny osob z různých částí Evropy. Zároveň byla významnou tranzitní oblastí. V době bronzové a halštatské je pro Moravu charakteristická otevřenost vůči západní i jihovýchodní Evropě a vazba ke střednímu Podunají. V době laténské vytvořila Morava spolu s jihozápadním Slovenskem a Dolním Rakouskem kulturně příbuznou oblast, vymezující se vůči Bavorsku i Čechám. Takovou rozmanitostí hmotné kultury, jakou vidíme v tomto středoevropském prostoru mj. v laténských hrobech, s prvky i artefakty původem z nejrůznějších částí Evropy, se může chlubit málokteré území. Také v době římské byla Morava, bezprostředně sousedící s římským limitem, velmi blízko ohniskům tehdejšího politického a ekonomického vývoje. Poloha na rozhraní mezi kulturními zónami hrála významnou roli i v období stěhování národů.

Poznání moravského mladšího pravěku se v minulých desetiletích neobešlo bez Miloše Čižmáře, který mu zasvětil celou svou badatelskou kapacitu a obohatil ho rozsáhlou vlastní činností terénní i publikační. Navazoval tak na nejvýznamnější moravské badatele, jejichž přínos si dobře uvědomoval a které připomínal celé odborné veřejnosti (mj. obnovil edici „Postavy moravské archeologie“, jejíž první svazek byl věnován I. L. Červinkovi). Spolu s prof. V. Podborským, k němuž se hlásil jako ke svému nejvýznamnějšímu učiteli, se podstatně přičinil také o to, že dnes ve studiu celé této části pravěku s důrazem na dobu železnou vládne na Moravě i v jejím sousedství čilý badatelský ruch, na němž značný podíl mají mladí badatelé. Jejich úsilí Miloš Čižmář podněcoval a všestranně podporoval, ať již svou pedagogickou činností, zpřístupňováním archeologických materiálů nebo odbornou radou.

Tato publikace je věnována památce Miloše Čižmáře jako dík za práci, kterou pro moravskou archeologii vykonal. Šíře jeho díla a přínos pro celou řadu témat a podoborů se odrážejí v jednotlivých kapitolách, které se zabývají moravskou a středoevropskou tematikou od doby bronzové po stěhování národů, od sídlištní archeologie po problematiku pohřbívání, od rituálních aktivit a symbolické oblasti po ekonomiku a obchod, od kulturně historické analýzy až po archeometrický výzkum.

Doufáme, že tato kniha se stane jedním z podkladů pro nový pohled na archeologické prameny mladšího pravěku a přispěje k hlubšímu poznání středoevropských souvislostí. Bylo by třeba, aby Morava, území klíčového významu pro studium (nejen) středoevropského mladšího pravěku, byla více zkoumána v širším kulturním a geografickém kontextu. Zatímco regionální pohled je ve zdejší odborné produkci zastoupen dostatečně, významu Moravy by odpovídal evropský pohled pomocí nadregionálních studií a mezinárodních výzkumných aktivit. Věříme, že témata zde probíraná nebo alespoň naznačená se mohou stát impulsem k realizaci takových projektů, v nichž se projeví zásadní význam moravské archeologie pro řešení aktuálních problémů evropského pravěku.

Brno, srpen 2014

Editori a autoři děkují na tomto místě všem, kteří byli při tvorbě knihy nápomocni. Na prvním místě je to vedení Moravského zemského muzea, jež umožnilo knihu v jejím nemalém rozsahu vydat. Náš vřelý dík náleží Johnu Collisovi za revizi většiny anglických textů, Pavle a Wolfgangovi Enderovým za revizi textů německých a Vratislavu Janákovi za pomoc s texty polskými. Především však děkujeme všem, kteří svým příspěvkem do publikace vyjádřili úctu památce Miloše Čižmáře.

Za Milošem Čižmářem
(17. 12. 1945 – 31. 7. 2012)



Jsou tragédie, které postihnou jedince, rodinu, širší okruh přátel a známých, jsou však i tragédie, které postihnou kteroukoliv vyšší strukturu, např. celý vědní obor. K tomuto posledně jmenovanému případu nesporně patří předčasné úmrtí moravského archeologa docenta PhDr. Miloše Čižmáře, CSc. Moravská a česká archeologie a evropská keltologie v něm ztratily mimořádnou osobnost, vynikající nejen tvůrčími vědeckými schopnostmi, nýbrž také organizačním a manažerským talentem.

Poznal jsem Miloše Čižmáře roku 1964 při zkouškách na studium prehistorie v posluchárně tehdejší katedry prehistorie na Filozofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně, kde jsem dělal přísedícího vedoucímu katedry profesoru Františku Kalouskovi. Byli tam tehdy dva uchazeči, kteří vyčnívali nad ostatní: on a Stanislav Stuchlík. Oba měli již za sebou první terénní zkušenosti. Miloš se prokázal maturitní prací z dějepisu, jejímž tématem bylo hradisko Réna u Ivančic, které léta navštěvoval a zkoumal. Oba adepti byli velmi překvapeni, když se dověděli – a to jim bylo sděleno víceméně žertem –, že vlastně konali nezákonné „pirátské“ výkopy... Nicméně oba byli přijati a od té doby se stali nerozlučnými kamarády a spolupracovníky. Stanislav Stuchlík vzpomíná, jak pět roků spolu studovali, společně se učili na zkoušky, navštěvovali muzea, přednášky a divadla nebo chodili na pivo. Jak později strávili mnoho času při práci v brněnském Archeologickém ústavu ČSAV, při redakčních pracích při přípravách svazků Právěku, na různých zájezdech či jiných setkáních ve dvou nebo i s rodinami a přáteli.

Sledujme však nyní život Miloše Čižmáře od začátku. Narodil se v Brně, v rodinném prostředí, které silně podporovalo jeho zájem o historii. Jeho dědeček byl zaníceným vlastivědným pracovníkem a výraznou postavou národopisného bádání na východní Moravě a na přilehlém slovenském pomezí; v této aktivitě pokračoval i Milošův otec, což nemohlo chlapce neovlivnit. Již na prvním stupni základní školy chodil na výlety po archeologických lokalitách, hlavně na právě zkoumané hradiště Staré Zámky u Líšně, kde s nadšením sbíral střepy slovanské keramiky na haldách vykopané hlíny. Na gymnáziu se rozhodl pro studium archeologie. Podvkrát pracoval o prázdninách jako brigádník na výzkumech v Mikulčicích. Dále ho zaujalo hradisko Réna u Ivančic; souhrn poznatků o Réně vtělil i do své maturitní práce.

Studium prehistorie absolvoval na brněnské Filozofické fakultě tehdejší Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v bouřlivých letech 1964-1969 a ukončil obhajobou diplomové práce *Laténská pohřebiště na Moravě I-III* (Brno 1969). Následně získal roku 1972 titul PhDr. Roku 1983 obhájil kandidátskou disertaci *Pozdně laténské osídlení Závisti* a obdržel vědeckou hodnost CSc. V roce 2000 se na Filozofické fakultě MU v Brně habilitoval spisem *Osídlení Lysické sníženiny v době laténské I-II* (Brno 1999) a získal vědecko-pedagogickou hodnost docenta pravěké archeologie. V letech 1985-1990 zastával funkci vědeckého tajemníka brněnského Archeologického ústavu ČSAV.

Po dokončení studia prehistorie v roce 1969 nastoupil na místo archeologa v Okresním muzeu v Prostějově, odkud přešel roku 1973 do Archeologického ústavu ČSAV v Praze. Již za prostějovského působení se intenzivně zajímal o proslulé keltské oppidum Staré Hradisko u Okluk. Stejně přitažlivé pro něho bylo keltské hradisko Závist u Prahy, jehož výzkumu se za pražského pobytu aktivně zúčastnil. V roce 1977 přešel do Archeologického ústavu ČSAV v Brně, kde působil až do reformy ústavů Akademie věd. Jeho působení v uvedených letech bylo bohatě naplněno terénními aktivitami. Do roku 1983 se intenzivně podílel na zabezpečování rozsáhlých záchranných výzkumů na stavbě vodního díla Nové Mlýny na Břeclavsku a na trase dálnice Brno – Holubice. V letech 1983-1993 vedl každoročně systematické výzkumy oppida Staré Hradisko a v letech 1983-1988 kromě toho výzkumy hradiska lidu púchovské kultury Jičina-Požaha. Dále v těch letech realizoval kompletní odkryv keltského sídliště v Bořitově. Drobnější záchranné a preventivní terénní akce snad již není nutno připomínat.

Po delimitaci ústavů Akademie věd ČR v roce 1993 se aktivně podílel na vzniku a budování Ústavu archeologické památkové péče (ÚAPP) v Brně (s působností na jižní a částečně i střední Moravě), jehož se stal ředitelem. V poměrně krátké době se mu – s pomocí spolupracovníků, jmenovitě blízkého přítele Ing. Miroslava Báalka – podařilo vybudovat dobře fungující a prosperující instituci nového typu, která je dodnes považována za nejlepší svého druhu v ČR a bývá dávána za příklad úspěšného manažeringu; dnes má brněnské ústředí ÚAPP detašovaná pracoviště v Prostějově, Vyškově, Zlíně a Znojmě. Prevence a ochrana archeologických nalezišť měla být hlavním a vlastně jediným posláním ÚAPP, ale z Čižmářovy iniciativy se jeho ústav stal rovněž vědeckým pracovištěm s vlastními výzkumnými programy a publikační výstupy. Čižmářův ústav se ujal vydávání nové řady *Pravěku*, *Supplement Pravěku* a knihovny *Postavy moravské archeologie*. Ve zmíněných *Supplementech* vyšla řada velmi cenných materiálů s vědeckým doprovodem. Vedle toho vyšla z „jeho dílny“ nebo z pera jeho ženy či spolupracovníků řada dalších monografií. Docent Čižmář pravidelně přednášel archeologická témata (kromě latěnu zejména o moravských hradiscích) na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a na Ústavu archeologie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě, a na obou učilištích vedl, konzultoval, oponoval atd. řadu magisterských diplomových a disertačních (PhD) prací. Dokonce předpokládal, že po předání své ředitelské funkce v ÚAPP by věnoval mnohem více času pedagogické dráze v Opavě.

I přes rozsáhlou terénní, organizační a manažerskou činnost nepřestával Miloš Čižmář vědecky pracovat. V letech 1991-1993 byl řešitelem projektu GAČR *Závěr keltského osídlení na Moravě* a v letech 1992-1993 spoluřešitelem mezinárodního německo-českého výzkumného plánu *Das prähistorische und keltische Gold*. Byl také řešitelem čtyř projektů Ministerstva kultury ČR, zaměřených na evidenci a dokumentaci hradisek a mohylových pohřebišť na moravském území. Postupně získal tři granty GAČR na dokumentaci nálezů a nedestruktivní prospekci nově objeveného mocenského a výrobního centra doby laténské u Němčic nad Hanou. S řešením uvedených projektů, i mimo ně, souvisí Čižmářova rozsáhlá publikační činnost. Kapitolou o době laténské se podílel na vydání *Pravěkých dějin Moravy* (1993), monograficky vypublikoval *Laténské sídliště v Bořitově* (2003). Výsledkem dlouhodobého zájmu a mravenčí heuristické a dokumentační práce je jeho *Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku* (2004), doplněná výbornými leteckými snímky Miroslava Báalka. V našich i zahraničních odborných časopisech zveřejnil více než 200 studií, statí a zpráv.¹

Miloš Čižmář se během své vědecké dráhy aktivně zúčastnil mnoha mezinárodních vědeckých konferencí a symposií, jmenovitě v Německu, Rakousku, Francii, Polsku, Slovensku aj. Byl iniciátorem každoročních pracovních setkání našich a slovenských badatelů o době laténské, přičemž také tři z nich na Moravě i organizoval. Byl dále hlavním organizátorem mnohaletých pravidelných konferencí o záchranných výzkumech na Moravě a ve Slezsku, které pod záštitou Moravského archeologického klubu pořádal až do roku 2006 jeho ústav ve spolupráci s Moravským zemským muzeem. Roku 2002 byl zvolen dopisujícím členem Německého archeologického ústavu, byl členem Českého archeologického komitétu a Rady Archeologického ústavu AV ČR v Praze. Byl výkonným redaktorem a editorem nové řady moravského časopisu *Pravěk* (dosud 20 ročníků), jeho *Supplement* (dosud 26 svazků) a spoluvytvářcem a spolueditorem řady *Postavy moravské archeologie* (dosud 4 svazky). Po 11 let byl členem redakční rady *Památek archeologických*. Z jeho iniciativy a jeho přičiněním vydal brněnský ÚAPP již dva reprezentační svazky přehledů terénních výzkumů ústavu: *Výzkumy – Ausgrabungen 1994-1998 a 1999-2004*. O pečlivé správě a řízení brněnského ÚAPP svědčí rovněž pravidelné *Výroční zprávy ÚAPP v Brně*, vycházející ve velmi vkusném provedení od roku 1997.

Nakonec je třeba vyzvednout i Čižmářovy osobnostní vlastnosti. Byl skromný, nikdy se nevyvyšoval nad své spolupracovníky, s nimiž si zásadně tykal, měl přátelský vztah k lidem, zejména ke studentům, jimž byl ochoten kdykoliv poradit a pomoci, často i poskytnutím materiálu k seminárním či diplomovým pracím. Dovedl však i zakročit, pokud se setkal s jedincem či skupinou lidí nečistých záměrů.

To všechno až po náhlé osudové Milošovo onemocnění v létě roku 2011, o němž kromě rodiny věděl dlouho opět jen Standa Stuchlík. Miloš a jeho rodina se totiž o jeho začínající leukemii nikde nešířili; nechtěli, aby postižený byl vyrušován třeba i upřímně míněnou účastí a utěšováním. Miloš věděl o svém beznadějném stavu, a proto chtěl ve zbývajících měsících života jednak co nejvíce užít společnosti manželky, dětí a vnoučat, jednak dokončit co nejvíce rozdělaných studií a článků, kterých bylo – vzhledem k jeho širokým zájmům – velké množství. Je příznačné, že v té době si nepřál útěšné návštěvy kolegů či žáků, avšak opět s výjimkou Stuchlíka. Na pracoviště v brněnském Ústavu archeologické památkové péče chodil pravidelně také v sobotu a mnohdy i v neděli, aby stihl dokončit co nejvíce z naplánovaných projektů. To trvalo i v době pokročilé nemoci, kdy jej do kanceláře vozila jeho paní Jana autem... Z rozepsaných prací se mu podařilo řadu uzavřít, několik jich bohužel zůstalo nedokončeno. Při jedné z posledních návštěv řekl Stuchlíkovi, že studii o laténských hrobech z mohylníku v Boroticích, kterou společně plánovali, bude muset dopsat s jeho ženou Janou.

Pozemská pouť Miloše Čižmáře se uzavřela 31. července 2012 ve věku nedožitých 67 let.

Na přání zesnulého se poslední rozloučení konalo v úzkém rodinném kruhu. Na smutečním parte čteme motto: „Netruchleme, že jsme ho ztratili, nýbrž buďme vděční, že jsme ho měli...“

Miloš Čižmář po sobě zanechal významné vědecké a organizační dílo trvalé hodnoty, jímž se nasmazatelně vepsal do dějin vědy. Dílo, i když vlastně fragmentární, je to neobyčejné; bude jej současným i budoucím generacím připomínat trvale. Navazovat na ně budou další a další archeologové. Obec archeologická zachová památku Miloše Čižmáře v trvalé paměti.

Vladimír Podborský

¹ Bibliografie do roku 2005: *Pravěk N. Ř.* 16, 2006, 7-13 (sestavil Stanislav Stuchlík)

Bibliografie do roku 2012: *Pravěk N. Ř.* 20, 2012, 7-9 (sestavila Kateřina Geislerová)

Dva zlaté předměty z kostrových hrobů z doby laténské ze severozápadních Čech. K možnosti existence předmincovních platidel v horizontu LT B2

Zwei Goldgegenstände von Körpergräbern aus der Latènezeit von Nordwestböhmen. Zur Möglichkeit der Existenz vormünzzeitlicher Zahlungsmittel vom Horizont LT B2

Petr Holodňák – Jiří Militký

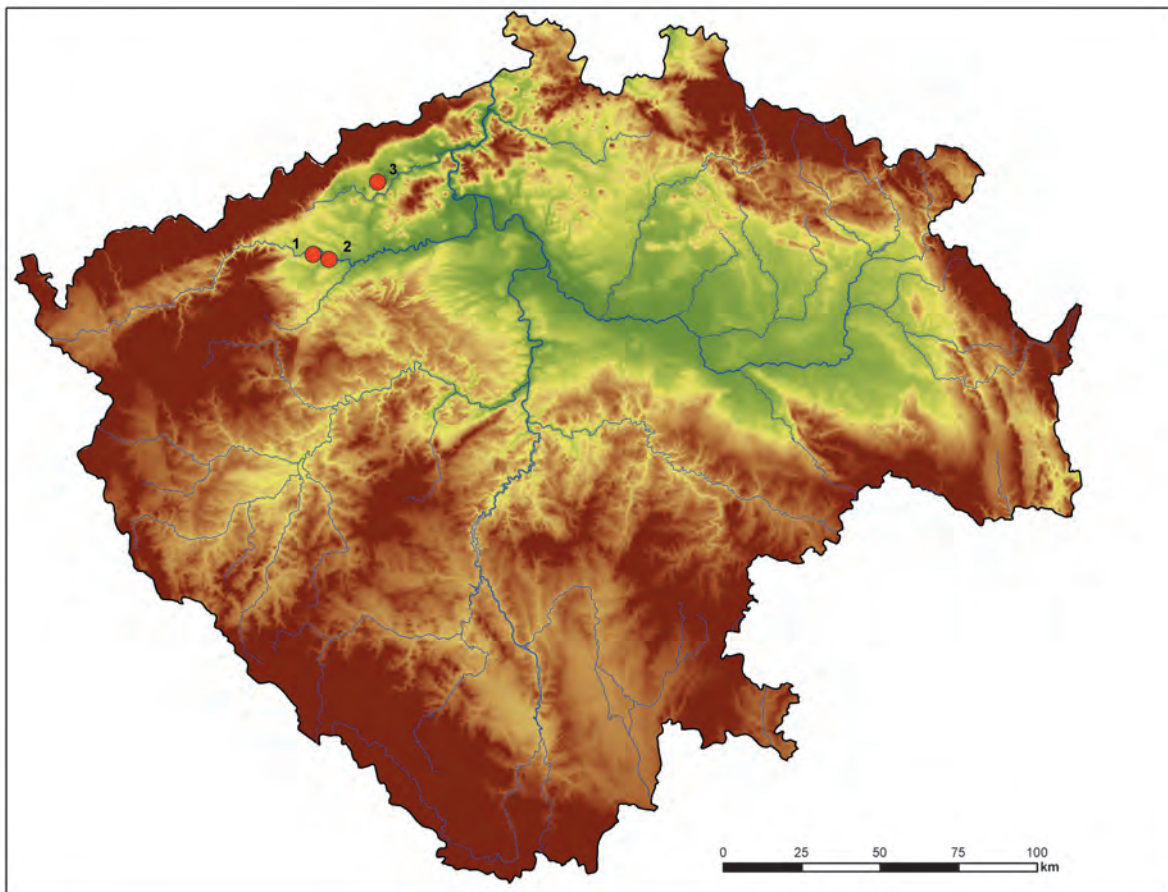
ABSTRACT *During rescue excavations of the Regional Museum in Žatec between 1986 and 1998 two inhumations of the La Tène period were excavated, which also contained unique golden pendants / pearls. The graves are from Soběsuky (district Chomutov) and Libočany (district Louny) sites. Both findings are still very rare, having only one analogy in burial No. 11 in Jenišov Újezd. It became clear that all three pearls have a similar weight in the range from 2.8 to 2.9 g, which is close to the weight of the oldest Boian 1/3staters. To summarize the current knowledge, these pearls appear also as a form of weight- and shape- standardized gold pieces, which can be considered to some extent as a possible premonetary currency. This is of course only a hypothesis - we still encounter but a small incidence of these articles; they are so far unknown from settlements and above all it is not clear how non-minted gold could be involved in the exchange. However, it is interesting that all three discussed specimens come from the period preceding the introduction of Celtic coins.*

KEY WORDS *inhumation, gold pearl, premonetary exchange*

V rámci záchranných výzkumů Regionálního muzea v Žatci byly v letech 1986 a 1998 prozkoumány také dva kostrové hroby z doby laténské, obsahující kromě obvyklých předmětů hrobové výbavy i ojedinělé zlaté „závěsky“, morfologicky i váhově prakticky totožné.¹ Mezi nálezy hrobového charakteru nemají tyto předměty na našich (ale ani středoevropských) laténských pohřebištích doposud analogii. Jedinou výjimkou je zlatá perla z výbavy hrobu č. 11 z Jenišova Újezda (viz dále). Tématem tohoto sdělení je publikace a vyhodnocení obou nálezů v širších souvislostech.¹

Hroby pocházejí z lokalit Soběsuky (okr. Chomutov) a Libočany (okr. Louny), které jsou situovány v regionu středního Poohří v severozápadních Čechách (HOLODŇÁK 1988, 38–105, mapa 1; obr. 1). V Soběsukách probíhal v letech 1985–1992 velkoplošný záchranný výzkum motivovaný těžbou šterkopísku na pravobřežní terase Ohře severně a severovýchodně od obce. Prozkoumat se kromě jiného podařilo rozsáhlé laténské sídliště a téměř šedesát laténských hrobů (HOLODŇÁK 1991a; 1991b; 1991c; 1999; 2006, 293–307, foto 5). Hrob předběžně publikoval rovněž J. Waldhauser (WALDHAUSER 1999, 74–75; 2001, 453–454).

Druhý hrob byl objeven na plošně omezeném staveništi rodinného domku v intravilánu obce Libočany. Přestože z katastru Libočan byly již v minulosti registrovány laténské hrobové nálezy (FILIP 1956, 362; WALDHAUSER 1999, 262, č. 229; 303–304), jde v tomto případě o první spolehlivě lokalizovatelné keltské pohřebiště na území obce. Bohužel dva hroby byly stavbou zcela zničeny, zčásti se podařilo prozkoumat a zdokumentovat další dva narušené hroby a zahloubený dům z období Ha D2/3–LT A (HOLODŇÁK 1998; 2006, 230, foto 5). Hrob v literatuře zmínil také J. Waldhauser (1999, 75; 2001, 304–305).



Obr. 1. Mapa lokalit s nálezy zlatých závěsků v SZ Čechách. 1 – Soběsuky (okr. Chomutov); 2 – Libočany (okr. Louny); 3 – Jenišův Újezd (okr. Teplice).

Abb. 1. Karte der Fundstellen mit Goldanhängern in Nordwestböhmen. 1 – Soběsuky (Bez. Chomutov); 2 – Libočany (Bez. Louny); 3 – Jenišův Újezd (Bez. Teplice).

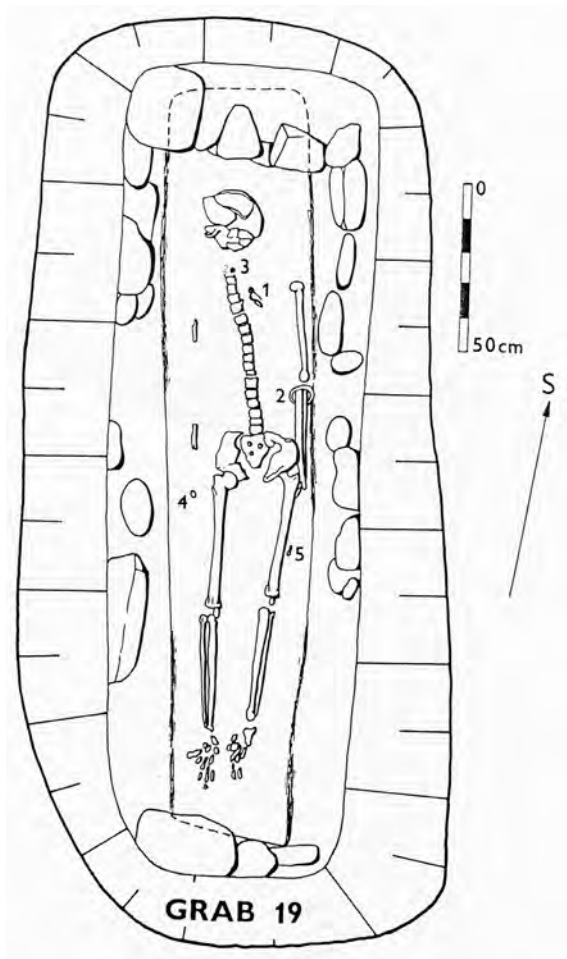
Popisy hrobů a předmětů hrobové výbavy

SOBĚSUKY – hrob 19 (821/86)

Hrobová jáma (obr. 2): byla po začátní v úrovni skrývky nepravidelně obdélníkového půdorysu s výrazně zaoblenými rohy, d. 275 cm, š. 127 cm, hl. 115 cm od úrovně skrývky (původní hloubku lze rekonstruovat na minimálně 145–155 cm). Výplň byla tvořena hnědou až tmavohnědou zeminou promíšenou žlutým štěrkopískem v čočkách i vrstvách (podíl štěrkopísku ve výplni cca 30 %). Shora v severozápadní části hrobu tvořil výplň čistý štěrkopísek lemovaný po okraji jámy hnědávým proužkem o mocnosti cca 5 cm. Výplň byla sypká, bez velkých kamenů, s ojedinělými zlomky keramiky a zvířecími kostmi. Od hloubky cca -60 cm se po obvodu hrobové jámy začal rýsovat věnec kamenů o velikosti 30–40 cm. Nejmhutnější byl v prostoru za lebkou a za nohama, kde měl podobu souvislé zídky z velkých balvanů, rovněž po obvodu byly kameny prakticky souvisle rozmístěny. **Rakev:** v úrovni -102 cm byla začátně rakev, která se zde rýsovala tmavohnědými proužky se zbytky zetlelého dřeva a uhlíků. Na severu a jihu zabíhala rakev pod kamenné zídky. Zjištěná šířka rakve v prostoru dolních končetin činila 35 cm, u hlavy pak 45 cm. Po odebrání kamenů byl spolehlivě identifikován jenom jižní konec rakve šikmým obrysem. Za lebkou byl konec rakve zachycen jenom jako otisk zbytků dřeva na jednom z kamenů. Délka rakve činila maximálně 220 cm. Rakev byla umístěna ve vanovitě prohlubni v rámci dna hrobové jámy. Kameny za hlavou a za nohama byly umístěny až po uložení rakve, některé z kamenů podél delších stěn však byly situovány i „pod“ rakví. **Dispozice skeletu:** Kostra byla umístěna v natažené poloze na zádech s rukama podél těla, dolní končetiny souběžně s osou hrobu. Orientace kostry sever-jih (azimut 349 stupňů). Tělo mírně prohnuté k pravé straně. Kosti neobyčejně dobře dochovány, d. kostry in situ 170–180 cm. Pravá ruka nápadně více strávena – dochovány jen stíny dvou kostí. **Antropologické určení:** muž, 40–50 let (určil M. Stloukal). **Archeologické určení pohlaví:** starší muž nebo žena.

Obr. 2. Soběsuky. půdorys hrobu 19 (821/86). Legenda: 1 – spona (obr. 3: 2); 2 – nápažník (obr. 3: 1); 3 – zlatá perla (obr. 3: 3, 6: 1a–d); 4 – prsten (obr. 3: 4); 5 – zlomky neidentifikovatelného železného předmětu (nezobrazeno).

Abb. 2. Soběsuky – Grundriss von Grab 19 (821/86). Legenden: 1 – Fibel (Abb. 3: 2); 2 – Oberarmring (Abb. 3: 1); 3 – Goldperle (Abb. 3: 3, 6: 1a–d); 4 – Fingerring (Abb. 3: 4); 5 – Fragmente eines nicht identifizierbaren Eisengegenstandes (nicht abgebildet).



Obr. 3. Soběsuky. Nálezový inventář hrobu 19 (821/86). 1 – bronzový nápažník; 2 – spona; 3 – zlatá perla; 4 – bronzový prsten.

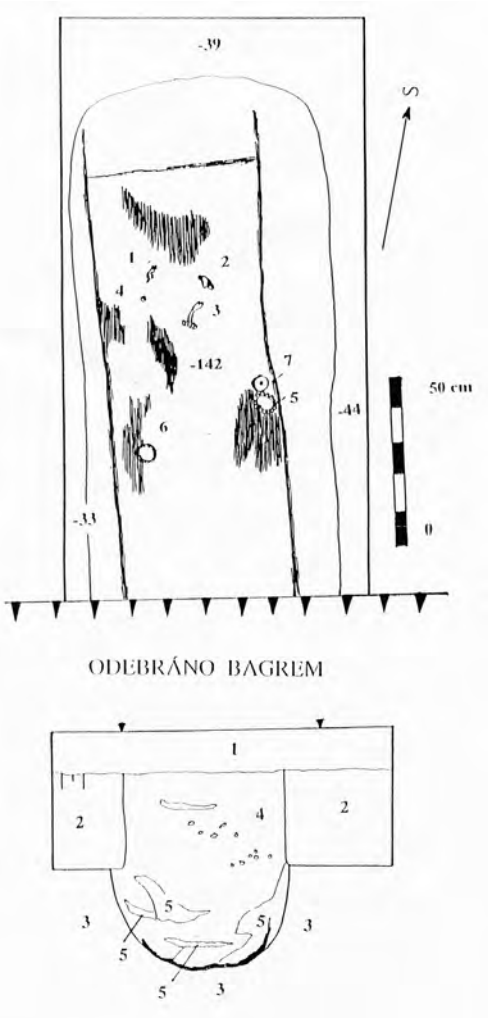
Abb. 3. Soběsuky. Fundinventar aus Grab 19 (821/86). 1 – bronzener Oberarmring; 2 – Fibel; 3 – Goldperle; 4 – bronzener Fingerring.



Hrobová výbava: 1. Bronzová münsingenská spona s profilovaným lučíkem, patka vykládána korálem a zakončena „trojlístkem“, vnutí 3+3, vnější tětíva, d. 46 mm, č. sáčku 1728 (obr. 3: 2), umístění: levé rameno; 2. Bronzový uzavřený nápažník z hladké tyčinky bochníčkovitého průřezu, průměr 64 mm, č. sáčku 1729 (obr. 3: 1), umístění: levé nadloktí; 3. Zlatá nepravidelně kruhová perla s centrálně umístěným otvorem, hmotnost 2,852 g (detailní popis dále v textu), č. sáčku 1731 (obr. 3: 3), umístění: v oblasti krku (vedle krčních obratlů) – předmět byl již publikován (LEHRBERGER – FRIDRICH – GEBHARD – HRALA 1997a, 223; 1997b, 284, č. 824, Taf. 47:Č 824; WALDHAUSER 1999, 74–75; 2001, 453); 4. Hladký bronzový prsten, průměr 19 mm, č. sáčku 1727 (obr. 3: 4), umístění: pravá ruka; 5. Značně korodované zlomky železného předmětu blíže neidentifikovatelného tvaru, č. sáčku 1730, nezobrazeno, umístění: vedle levé stehenní kosti. **Materiál ze zásypu hrobu:** Atypické zlomky keramiky (č. sáčku 1720, 1732), zvířecí kosti (č. sáčku 1733) a vzorek výplně hrobové jámy (č. sáčku 1733). Nálezy jsou uloženy ve sbírce Regionálního muzea v Žatci pod př. č. 165/85. **Garnitura hrobové výbavy:** 510. **Datování:** LT B1c–B2a (Archeologické určení pohlaví a garnitury hrobových výbav jsou uvedeny podle: WALDHAUSER 1987, 38–45).

LIBOČANY – hrob 3/98

Profil hrobové jámy byl zjištěn ve stěně výkopu pro základy domu ve východní části staveniště. Narušený profil byl po začátní zdokumentován – již v této fázi byl u dna hrobové jámy pozorován výrazný obrys oblého dna rakve. Hrob byl shora překryt asi 25 cm mocnou vrstvou hnědočerné ornice a pod ní situovanou kulturní vrstvou se zlomky keramiky. Vlastní hrobová jáma se zahluvovala do 54 cm mocné vrstvy kompaktní spraše, spodní partie hrobu již byly vyhloubeny ve štěrkopísku. Celá plocha hrobu byla poté skryta plošně shora a postupně vybírána výplň hrobu až po úroveň uložení kostry. **Hrobová jáma:** (obr. 4) byla původně obdélníkového tvaru s mírně zaoblenými rohy. Hrob byl v J části narušen bagrem – devastována byla cca čtvrtina hrobové jámy přibližně od kolen pohřbené směrem dolů. Dochovaný a prozkoumaný zbytek hrobu dosahoval délky 150 cm, š. hrobové jámy byla 70–76 cm. Stěny byly prakticky kolmé, ve spodní polovině jámy díky nekompaktnosti štěrkopísčitého podloží převislé. Dno hrobu se na-

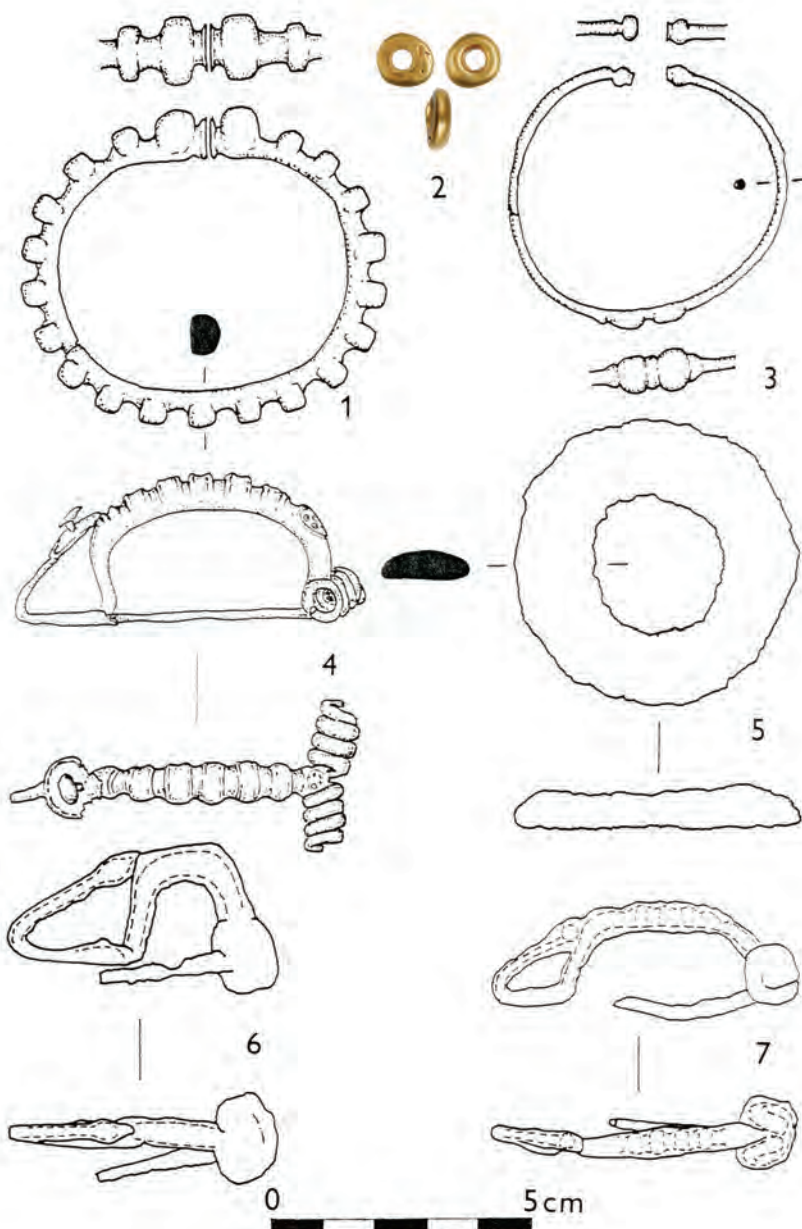


Obr. 4. Libočany. Púdorys a profil hrobu 3/98. Vysvětlivky k púdorysu: 1 – železná duchcovská spona (obr. 5: 7); 2 – železná spona s volnou kuželovitou patkou (obr. 5: 6); 3 – bronzová münsingenská spona (obr. 5: 4); 4 – zlatá perla (obr. 5: 2; 6: 2a-e); 5 – bronzový náramek s vývalky (obr. 5: 1); 6 – bronzový subtilní náramek (obr. 5: 3); 7 – železný opaskový kroužek (obr. 5: 5). Vysvětlivky k profilu: 1 – ornice s plynulým přechodem do spraše, 2 – spraš, 3 – štěrkopísek, 4 – šedá popelovitá s ččkami žlutky, 5 – hnědožlutá, černě – řez rakví.

Abb. 4. Libočany. Grundriss und Profil von Grab 3/98. Erklärungen zum Grundriss: 1 – Duchcover Eisenfibel (Abb. 5: 7); 2 – Eisenfibel mit lose, kegelförmigem Fuß (Abb. 5: 6); 3 – Münsinger Bronzefibel (Abb. 5: 4); 4 – Goldperle (Abb. 5: 2; 6: 2a-e); 5 – Bronzearmring mit Wülsten (Abb. 5: 1); 6 – feiner Bronzearmring (Abb. 5: 3); 7 – eiserner Gürtelring (Abb. 5: 5). Erklärungen zum Profil: 1 – Ackerboden mit fließendem Übergang in Löss, 2 – Löss, 3 – Schottersand, 4 – graue Aschenschicht mit Linsen gelben Lehms, 5 – braungelbe Schicht, schwarz – Schnitt durch den Sarg.

lézalo v hloubce 142 cm od současného povrchu. Výplň hrobové jámy byla tvořena šedou popelovitou zemínou s ččkami žlutky, u dna pak výrazněji probarvenou hnědožlutými ččkami a šterkopískem. **Rakev:** obrys rakve v půdorysu byl dokumentován v nivó -115 cm od současného povrchu. Zde se rakev jevila výraznými tmavorezavými proužky o šířce 1,5 až 3 cm. Po začištění měla pravidelně obdélníkový půdorys. Dochovaná délka činila 126 cm, šířka se pohybovala mezi 45 až 50 cm. Na severní (bagrem nenarušené) straně hrobu byl v rámci bočních stěn rakve pozorován přesah rezavých proužků o délce asi 15 cm. V profilu se rakev jevila zaobleným tvarem o výšce 24 cm. Vně rakve byla výplň hrobové jámy u dna tvořena hnědožlutým šterkopískem, uvnitř byla pozorována spraš promíšená hnědou a šedou popelovitou zemínou. Na mnoha místech dna hrobu byly zachyceny výrazné zbytky dna rakve v podobě zetlelého dřeva s dochovanými vlákny (odebrány vzorky pro dendrologickou analýzu). Některé předměty hrobové výbavy byly dřevem překryty i shora – zejména pak náramek na levé ruce. V tomto případě se patrně může jednat o doklad přítomnosti dřevěného překrytí rakve (víka?). **Dispozice skeletu:** kostra byla zcela strávena – v rámci rakve nebyl zachycen žádný antropologický materiál. Dle umístění předmětů hrobové výbavy lze usuzovat, že kostra byla umístěna v poloze na zádech s rukama podél těla v orientaci SSZ–JJV (azimut osy rakve 344 stupňů). **Antropologické určení:** kosterní materiál se nedochoval. **Archeologické určení pohlaví:** žena (?).

Hrobová výbava: 1. Železná duchcovská spona s drobnou kuličkovou patkou, vinutí 1+1, vnější tětíva, část jehly odlomena, d. 61 mm, č. sáčku 11 (obr. 5: 7), umístění: na pravém rameni; 2. Železná spona s volnou kuželkovou patkou, vinutí 1+1, vnější tětíva, d. 52 mm, č. sáčku 12 (obr. 5: 6), umístění: na levém rameni; 3. Bronzová



Obr. 5. Libočany. Nálezový inventář hrobu 3/98: 1 – náramek na levém předloktí; 2 – zlatá perla; 3 – náramek na pravém předloktí; 4 – bronzová spona uprostřed hrudi; 5 – železný opaskový kroužek; 6 – železná spona na levém rameni; 7 – železná spona na pravém rameni.

Abb. 5. Libočany. Fundinventar von Grab 3/98: 1 – Armring auf dem linken Unterarm; 2 – Goldperle; 3 – Armring auf dem rechten Unterarm; 4 – Bronzefibel zentral auf der Brust; 5 – eiserner Gürtelring; 6 – Eisenfibel auf der linken Schulter; 7 – Eisenfibel auf der rechten Schulter.



Obr. 6. Zlaté perly. 1a–d – Soběsuky; 2a–e – Libočany (2: 1; foto J. Vaněk).

Abb. 6. Goldperlen. 1a–d – Soběsuky; 2a–e – Libočany (2: 1; Foto J. Vaněk).

münsingenská spona s diskovitou patkou a nýtem uprostřed (původně vykládaná korálem – nedochoval se), profilovaný lučičk s vybíjenou výzdobou, vinutí 4+4, vnější tětíva (odlomena), d. 64 mm, č. sáčku 13 (obr. 5: 4), umístění: uprostřed hrudníku; 4. Zlatá nepravidelně kruhová perla s otvorem uprostřed, hmotnost 2,903 g /detailní popis dále v textu/, č. sáčku 14 (obr. 5: 2), umístění: na pravé straně hrudníku; 5. Bronzový náramek s masivními hladkými vývalky a pečetičkovitým ukončením, vnější průměr max. 70 mm, č. sáčku 15 (obr. 5: 1), umístění: levé předloktí; 6. Subtilní bronzový náramek z tyčinky kruhového průřezu a drobným pečetičkovitým ukončením, na protilehlé straně plasticky členěný štítek, vnější průměr max. 56 mm, č. sáčku 16 (obr. 5: 3), umístění: pravé předloktí; 7. Železný opaskový kruh plankonvexního průřezu, vnější průměr max. 54 mm, č. sáčku 17 (obr. 5: 5), umístění: po levé straně pánve nad náramkem na levé ruce. Vzhledem k charakteru dochované hrobové výbavy je velmi pravděpodobné, že k ní patřily původně i nánožní kruhy, které byly patrně zničeny bagrem v devastované jižní části hrobu. **Další materiál z výbavy a zásypu hrobu:** Zlomky keramiky ze zásypu a kulturní vrstvy nad hrobem (č. sáčku 8–10), dendrologické vzorky z rakve (č. sáčku 18–19, neurčeny), vzorek organické hmoty (?) ze dna hrobu, (č. sáčku 20, neurčen). Na železném opaskovém kruhu byly identifikovány čtyři textilní fragmenty světle hnědé a hnědorezavé barvy pravděpodobně keprové vazby 2/1 (?) s tloušťkou nití 0,4 mm (?). Ostatní parametry nebylo možno v rámci textilního rozboru zjistit (určení provedla H. Březinová, Archeologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha). Nálezy jsou uloženy ve sbírce Regionálního muzea v Žatci pod př. č. 45/98. **Garnitura hrobové výbavy:** – 220 (?). **Datování:** LT B2a (archeologické určení pohlaví a garnitury hrobových výbav jsou uvedeny podle: WALDHAUSER 1987, 38–45).

Zlaté perly v době laténské a jejich funkce

Dva zlaté nálezy ze Soběsuk a Libočan jsou v kontextu doby laténské dosud velmi ojedinělými artefakty. Vzhledem ke středovému otvoru je lze obecně charakterizovat jako perly (či méně přesněji jako závěšky). Tuto interpretaci do značné míry ovlivňuje i skutečnost, že obě byly nalezeny v oblasti hrudníku (obr. 2 a 4). Nelze tedy příliš pochybovat, že oba předměty byly v konkrétních případech skutečně užívány jako ozdoby, které se vždy vyskytly v jediném exempláři a nebyly doprovázeny žádnými dalšími nálezy, které by mohly být považovány za součást náhrdelníku či za závěšky.

Na tomto místě uvádíme jejich detailní popisy.

Soběsuky: Nepravidelně kruhová perla s centrálně umístěným otvorem, povrch spodní strany hladký, vrchní strana výrazně nerovná, část plochy je schůdkovitě snižovaná, asi 50 % boční plochy povrchu perly je výrazně porézní (jde o bublinky plynů, které neodešly při odlévání), otvor je pravidelný s rovnými stěnami, z obou stran oble kontinuálně otevřený a vznikl již při odlévání perly – 2,852 g; 11,5/10,4 mm; výška 4,5 mm; průměr otvoru 4,8 mm (obr. 6: 1a–d).

Libočany: Nepravidelně kruhová perla s centrálně umístěným otvorem, povrch spodní strany hladký, vrchní strana rovná s lokálními prohlubněmi a přehnutými okraji průřezu středového otvoru, otvor je pravidelný s rovnými stěnami, ze spodní strany oble kontinuálně otevřený, z vrchní strany byl při odlévání uzavřen tenkou vrstvou kovu, která byla následně proražena – 2,903 g; 10,0/9,4 mm; výška 3,5 mm; průměr otvoru 3,6 mm (obr. 6: 2a–e).

Obě perly mají v kontextu doby laténské jedinou analogii. V hrobě č. 11 v Jenišově Újezdu (okr. Teplice) se vyskytla třetí zlatá perla stejného charakteru – byla nalezena na hrudi dvou- až čtyřletého dítěte patrně společně

Tab 1. Zlaté perly z hrobů v severozápadních Čechách.

Taf. 1. Goldene Perlen aus den Gräbern in Nordwestböhmen.

	Lokalita	Datace	Hm.	Au	Ag	Cu
1	Soběsuky , hrob 19	LT B1c–B2a	2,852g	46,9 %	35,5 %	17,7 %
2	Libočany , hrob 3/98	LT B2a	2,903 g	95,9 %	3,2 %	0,9 %
3	Jenišův Újezd , hrob 11	LT B1a/2a	2,8 g	-	-	-

Tab 2. Přehled zlatých předmětů z horizontu LT B–C v Čechách a na Moravě (G = LEHRBERGER – FRIDRICH – GEBHARD – HRALA 1997b).

Taf. 2. Übersicht goldener Gegenstände aus dem Horizont LT B–C in Böhmen und Mähren (G = LEHRBERGER – FRIDRICH – GEBHARD – HRALA 1997b).

Lokalita	g	Dat. LT	Au %	Ag %	Cu %	Museum/předmět	Lit.
ČECHY							
Hostomice		B1a	41,5	42,6	16,0	M Teplice, 9313/prsten	WALDHAUSER 1998, 117, č. 66, Abb. 2: 32
Kutná Hora	0,4	B2b	99,0	0,8	0,3	M Kutná Hora/plech	G Č815
Kutná Hora	0,03	B2b	95,0	1,7	3,3	M Kutná Hora/plech	G Č816
Libkovice	2	B2–C1	-	-	-	M Teplice, 12262/kroužek	G Č817
Libkovice	?	B2–C1	-	-	-	M Duchcov/přezka	G Č818
Oploty	460	B1	79,0	17,0	1,1	NHM Wien, 15015/nákrčník	G Č819
Praha-Hloubětín	3,35	B2/C1	85,5	11,8	2,7	NM Praha, 28268/prsten	G Č821
Praha-Veslavín	13	B1/C1	-	-	-	MHM Prahy, ztraceno /náramek	G Č822; WALDHAUSER 1998, 117, č. 67, Abb. 2: 33
Praha-Žižkov	7	B2/C1	93,2	-	6,7	soukromá sb. (?)/prsten	G Č823; WALDHAUSER 1998, 118, č. 68, Abb. 2: 34
Praha-Křeslice	6,11	C (?)	-	-	-	soukromá sb./torques nebo náramek-fragment	-
MORAVA							
Sobotovice	1,705	B1	52,7	36,3	11,0	MZM Brno, 66181/prsten	G M290; WALDHAUSER 1998, 118, č. 69, Abb. 2: 35
Ptení (?)	46,7	B1b–2a	c. 75	-	-	?/náramek	WALDHAUSER 2006

s modrou skleněnou a jantarovou perlou (WALDHAUSER 1978, 36–37, č. 7, Abb. 4: 8368; LEHRBERGER – FRIDRICH – GEBHARD – HRALA eds. 1997b, 283, č. 814; WALDHAUSER 1999, 74). Zde je tedy užití zlaté perly jako součásti náhrdelníku zcela zřejmé. Navíc společný výskyt tří perel z různých materiálů (zlato, sklo, jantar) je velice zajímavý a nelze vyloučit jeho hlubší symbolický význam. Dohromady tak z českého území, resp. z oblasti severozápadních Čech, známe tři analogické předměty, které v jiných regionech širší střední Evropy v prostředí starší a střední doby laténské nemají žádné analogie (WALDHAUSER 1999, 75).² Všechny tři perly lze na základě dalších doprovodných nálezů datovat nejspíše do průběhu fáze LT B2, tedy pravděpodobně do průběhu 1. poloviny 3. století př. Kr.

V tab. 1 jsou uvedeny hmotnosti jednotlivých zlatých perel a analýzy složení kovů.³ Na první pohled je zřejmé, že všechny tři mají velmi podobnou hmotnost v rozmezí 2,9 až 2,8 g. Vzhledem k tomu, že perla z Jenišova Újezdu je dnes ztracena, její složení nemohlo být zkoumáno. Obě analyzované perly mají složení velmi odlišné. Exemplář z Libočan obsahuje 95,9 % zlata, zatímco perla ze Soběsuk je v podstatě elektron s obsahem zlata pouze 46,9 %. Zjištěné hmotnosti a složení kovů jsou důležité pro další interpretaci.

Pro pochopení významu nálezů sledovaných perel je nutné se zaměřit na výskyt zlatých nemincovních artefaktů datovatelných do období LT B–C v českých zemích (tab. 2).⁴ Ty jsou však v tomto prostoru velice vzácné a ani z oblasti Dolního Rakouska a jihozápadního Slovenska jich neznáme více (např. MILITKÝ – KARWOWSKI 2013, 27–28, Abb. 6; tab. 2).⁵ České nálezy se koncentrují do tří oblastí – severozápadní Čechy (Hostomice, Libkovice, Oploty a tři výše zmíněné perly z Libočan, Soběsuk a Jenišova Újezda), Praha (Praha-Hloubětín, Praha-Veslavín a Praha-Žižkov) a Kutnohorská (Kutná Hora). Kromě fragmentu nákrčníku z Oplot (460 g) a dnes ztraceného náramku z Prahy-Veslavína (13 g) jde výhradně o drobné předměty. Jen u části předmětů bylo možné provést

analýzu složení kovu. Nejnížší ryzost byla zjištěna u nákrčníku z Oplot (79 %), naopak plechy z Kutné Hory mají ryzost 99 % a 95 %. Známe-li v Čechách z horizontu LT B–C zlatých předmětů málo, na Moravě registrujeme zatím pouhé dva exempláře.

Vysvětlit tento jev je velmi obtížné, rozhodně si nevystačíme s pouhým konstatováním o vzácnosti a nedostatku kovu. Nejpozději od stupně LT C1 byly v Čechách i na Moravě raženy intenzivně zlaté a stříbrné mince (souhrnně např.: MILITKÝ 2008, 127; 2011, 141–149; KOLNÍKOVÁ 2012). Ať již bylo zlato a stříbro získáváno z lokálních zdrojů či obchodem, byly si komunity zabývající se ražbou mincí schopny surovinu zajistit (např. MILITKÝ 2013a, 113–117). Je nápadné, že ani v období LT C1 nebylo zlato (a stříbro) masověji využíváno k výrobě ozdob a šperků. Tento jev je velmi dobře zřetelný v rámci rozsáhlého nálezového fondu z produkčně-obchodního centra v Němčicích nad Hanou, odkud, pomíneme-li mince a sekané kusy drahého kovu, dosud v publikovaném materiálu jakékoliv zlaté či stříbrné šperky chybí (ČIŽMÁŘ – KOLNÍKOVÁ 2006; KOLNÍKOVÁ 2006; ČIŽMÁŘ – KOLNÍKOVÁ – NOESKE 2008; KOLNÍKOVÁ 2012; FRÖHLICH 2012). Na druhé straně o skutečné intenzitě výroby zlatých šperků víme zatím velmi málo. Jejich jen ojedinělý výskyt v hrobech z období LT B až C1 nemusí být důkazem jejich neexistence. Dobrým příkladem jsou právě mince, jejichž hrobový výskyt je velice vzácný (CASTELIN 1979; POLENZ 1982) a je zřejmě odrazem jakýchsi rituálních zvyklostí. Kdybychom na základě intenzity hrobového výskytu mincí uvažovali o jejich intenzitě celkově, považovali bychom ražbu mincí za zcela okrajový jev.⁶ Lze si tedy představit, že i zlaté šperky mohly být z nějakého důvodu vyloučeny z pohřebních praktik. V případě šperků a ozdob jsou to, na rozdíl od mincí, ovšem jen pracovní hypotézy. O mimořádném, patrně i magickém významu zlata pro Kelty svědčí ostatně hromadné nálezy zlatých nákrčníků ze západoevropského prostředí, často doprovázených i mincemi (souhrnně např. FURGER-GUNTI 1982; GÖBEL – HARTMANN – JOACHIM – ZEDELIOUS 1991, 44–52, Abb. 20, Tab. 4). Tyto depoty však ve směr spadají již do horizontu LT D.

Ať je již vysvětlení nápadně nízkého výskytu zlatých šperků a ozdob v českých zemích jakékoliv, jako jednoznačný fakt je nutné přijmout skutečnost, že od okamžiku rozšíření ražby zlatých mincí se vytvořila nápadná disproporce ve způsobu užívání zlata. Zatímco v době před zavedením ražby bójských mincí bylo zlato vzácné, tedy alespoň na základě svědectví dosavadních nálezů, tak po zavedení mincí se jeho užívání jeví jako zcela běžné u mincí, ale u ostatních předmětů je jeho výskyt stejný jako dříve. Jde tedy o zásadní rozdíl v přístupu k tomuto drahému kovu.

Kromě zlatých artefaktů známe zvláště z posledních let výraznou koncentraci nálezů sekaných kousků zlata, sekaných zlatých tyčinek a ojediněle i celých ingotů. Velmi zásadní je kolekce více než čtyřiceti sekaných kousků kovu a také mincí o velice rozdílné ryzosti (v rozmezí 100 až 26 %) a hmotnosti (od 3,37 do 0,15 g), pocházející z areálu obchodně-produkčního centra v Němčicích nad Hanou (FRÖHLICH 2012, 150–155; KOLNÍKOVÁ 2012, 67, 189, č. 1056–1059, 1061–1069). Odtud pochází také zlatá sekaná tyčinka o hmotnosti 19,77 g. Rozkolísanost ryzostí je zřejmě dokladem různorodého původu zlata určeného především k další mincovní výrobě. Kov však bylo nutné dále upravovat, neboť mince mají zpravidla pouze velmi vysoké ryzosti (tab. 3–5).⁷ Je zřejmé, že neražené vážené zlato bylo předmětem intenzivního obchodu (MILITKÝ 2013a, 113). Jeho dokladem jsou rovněž dva tyčinkovité ingoty odkudsi z okolí Němčic nad Hanou a další z Pravčic (FRÖHLICH 2012, 150–155). Je velmi pravděpodobné, že i tyto nálezy patří do horizontu LT C. Stejně lze zřejmě datovat také jeden celý (7,04 g) a jeden sekaný ingot (3,52 g) pocházející ze sídliště situovaném při řece Cidlině v Žehuni na Kolínsku.⁸ Řadu dalších obdobných a stejně datovatelných nálezů známe také z Dolního Rakouska, kde se kromě sekaných mincí (DEMBSKI 1999, 108–109, č. 1–4) a ingotu (DEMBSKI 2009, 92, Abb. B-11) objevily také sekaním dělené ingoty a kousky zlata (DEMBSKI 1999, 109–110, č. 7, 9–11). Jeden z ingotů objevených v Roseldorfu je na koncích sekaním dělená tyčinka se zkušebním zářezem – jde však o celoplošně zlatem plátovaný suberát s měděným jádrem (DEMBSKI 1999, 109, č. 8; 2009, 93, Abb. B-13). Tento nález je jedinečným svědectvím, že příležitostně byl falšován i sekaný kov a vysvětlení je jediné – neražený kov byl předmětem intenzivního obchodu. Výmluvným dokladem, že zlato bylo i v oppidálním období (LT D) předmětem dálkového obchodu, je nález zlatého slitku o hmotnosti 217 g v depotu z oppida Manching (ZIEGAUS 2000).

Srovnáme-li tři zlaté perly ze severozápadních Čech s ostatními zlatými nálezy z českých zemí, lze jen obtížně nalézt nějaké konkrétní spojitosti. Např. ryzost zlatých plechů z Kutné Hory je podobná ryzosti perly z Libočan. Z němčické osady však známe celou řadu sekaných kousků zlata s ryzostmi nad 95 % (FRÖHLICH 2012, 150–151, tab. 1: 5, 16, 20, 23, 25, 27 a 30). Ve stejném souboru však nalezneme také několik exemplářů sekaného zlata s ryzostmi pouze okolo 40–50 %. (FRÖHLICH 2012, 150–151, tab. 1: 7, 13–14 a 26), které se tak složením podobají perle ze Soběsuk. Žádný ze sledovaných zlatých předmětů či exemplářů sekaného zlata se však neblíží hmotnostem perel a nevytváří žádné výrazné hmotnostní skupiny. Je ovšem třeba mít na paměti, že většina uvedených zlatých nálezů spadá až do období LT C.

Pro perly z oblasti severozápadních Čech jsou naopak právě hmotnosti zásadním kritériem pro jejich interpretaci. Hmotnost 2,9 až 2,8 g totiž naprosto přesně odpovídá hmotnostem nejstarších emisí zlatých bójských 1/3statéru typu Athéna Alkidemos (tab. 3–4; obr. 7: 1–2),⁹ tedy mincí typických pro koridor Jantarové stezky (MILITKÝ 2011, 142–147). Za nejstarší skupinu v rámci mincí tohoto typu lze považovat exempláře

Tab 3. Přehled nejstarších emisí 1/3statérů typu Athéna Alkidemos – typ CASTELIN (1965), skupina: AA-I:1 (PAULSEN 1933, č. 59–73).

Taf. 3. Übersicht ältester Emissionen der Drittelstatere des Typs Athene Alkidemos – Typ CASTELIN (1965), Gruppe: AA-I:1 (PAULSEN 1933, Nr. 59–73).

Lokalita	g	Au %	Ag %	Cu %	Pt %	Sbírký	Literatura
Kopidlno	2,86	-	-	-	-	NM Praha H1-27.287	PAULSEN 1933, č. 73
Gorzów/PL	2,85	-	-	-	-	?	CASTELIN 1976, č. 17
Praha-okolí	2,82	-	-	-	-	BM Londýn	PAULSEN 1933, č. 64
Hollabrun/AT	2,80	-	-	-	-	KHM Vídeň GR 26.658	DESSEWFFY 1910, č. 483; PAULSEN 1933, č. 61
Praha-okolí	2,79	-	-	-	-	BM Londýn	PAULSEN 1933, č. 65
Szegszárd/UN	2,79	-	-	-	-	MNM Budapešť, sb. Dessewffy 472	DESSEWFFY 1910, č. 472; PAULSEN 1933, č. 1205
Morava (?)	2,79	-	-	-	-	MZM Brno	PAULSEN 1933, č. 66
-	2,780	97,0	2,5	0,35	0,039	WLM Stuttgart MK 1958/70	HARTMANN 1985, č. 484
-	2,78	-	-	-	-	sbíрка Kolblitz, Salzburg	PAULSEN 1933, č. 67
Trnava-okolí/SK	2,78	-	-	-	-	soukromá sbírka	ČAMBAL – BUDAJ 2008, č. 1
Bratislava-Jarovce/SK	2,78	-	-	-	-	soukromá sbírka	ČAMBAL – BUDAJ 2008, č. 2
-	2,77	-	-	-	-	KHM Vídeň GR 26.657	DESSEWFFY 1910, č. 482; PAULSEN 1933, č. 59
-	2,77	-	-	-	-	MK Berlín	PAULSEN 1933, č. 63
-	2,77	-	-	-	-	Sbíрка Lejeune, Frankfurt nad Mohanem	CAHN 1932, č. 41; PAULSEN 1933, č. 1209
Němčice nad Hanou	2,747	99,22	0,45	0,20	-	MZM Brno 168.620	KOLNÍKOVÁ 2012, č. 20 (obr. 7:1)
-	2,768	98,0	1,8	0,2	-	SLM Zürich M 10.907	CASTELIN 1978a, č. 1137
-	2,765	97,0	2,0	0,34	0,037	WLM Stuttgart SU 490	PAULSEN 1933, č. 1213; HARTMANN 1985, č. 268
-	2,764	-	-	-	-	Sbíрка Flesche	ZIEGAUS 2010, č. 422
horní Itálie	2,762	98,8	1,0	0,2	-	SLM Zürich ZB 1928/24	CASTELIN 1978a, č. 1136
Gorzów?/PL	2,76	-	-	-	-	MNM Budapešť, sbírka Niklovits	PAULSEN 1933, č. 60; CASTELIN 1976, č. 22
-	2,76	-	-	-	-	BN Paříž 9.480	PAULSEN 1933, č. 62
-	2,76	-	-	-	-	BN Paříž 9.481	PAULSEN 1933, č. 70
-	2,76	-	-	-	-	KHM Vídeň GR 26.660	DESSEWFFY 1910, č. 484; PAULSEN 1933, č. 71
-	2,76	-	-	-	-	Sbíрка Kolblitz, Salzburg	PAULSEN 1933, č. 69
-	2,76	-	-	-	-	Sbíрка Lanz, Mnichov 30	KOSTIAL 2003, č. 30
Wojszyce/PL	2,747	-	-	-	-	?	CASTELIN 1976, č. 4
Němčice nad Hanou	2,745	-	-	-	-	Soukromá sbírka	KOLNÍKOVÁ 2012, č. 21
-	2,740	c. 99	0,5-1,0	0,36	-	RGZM Mohuč O 27.569	HARTMANN 1985, č. 5542
-	2,74	-	-	-	-	KHM Vídeň GR 26.659	DESSEWFFY 1910, č. 485; PAULSEN 1933, č. 72
-	2,669	99,0	0,8	0,2	-	SLM Zürich M 8.159	CASTELIN 1978a, č. 1138

velmi dobrého výtvarného stylu (PAULSEN 1933, č. 59–73; CASTELIN 1965, 19, skupina: AA-I:1) a tyto mince mají hmotnosti v rozmezí 2,86 až 2,7 g (tab. 3). Postupná barbarizace především lícního obrazu přinesla i postupné snižování hmotnosti (PAULSEN 1933, č. 75–87; CASTELIN 1965, 20, skupina: AA-II:4), hmotnostně se však obě skupiny ještě částečně prolínají (tab. 4). Do tabelárních přehledů byly zaneseny pouze exempláře s hmotnostmi nad 2,6 g, existují však i exempláře lehčí. V této souvislosti je nutné připomenout, že bójská 1/3statéru je jediný mincovní nominál, který nemá analogie v mincovnictví Alexandra III. Makedonského (PRICE 1991), ani jinde v keltském prostředí a lze jej považovat za specifickou lokální bójskou a zřejmě i váhovou jednotku.

Tab 4. Přehled emisí 1/3statérů typu Athéna Alkidemos – typ CASTELIN (1965), skupina: AA-II:4 (PAULSEN 1933, č. 75–87).

Taf. 4. Übersicht der Emissionen der Drittelstatere des Typs Athene Alkidemos – Typ CASTELIN (1965), Gruppe: AA-II:4 (PAULSEN 1933, Nr. 75–87).

Lokalita	g	Au %	Ag %	Cu %	Sbírký	Literatura
Harka/UN	2,77	-	-	-	MNM Budapešť	PAULSEN 1933, č. 75
Němčice nad Hanou	2,769	98,88	0,80	0,21	MZM Brno 168.618	KOLNÍKOVÁ 2012, č. 33
-	2,76	-	-	-	BN Paříž 9.482	PAULSEN 1933, č. 76
Podmokly	2,75	-	-	-	MNM Budapešť, sbírka Niklovits	PAULSEN 1933, č. 85
-	2,75	-	-	-	MNM Budapešť	PAULSEN 1933, č. 83
Němčice nad Hanou	2,744	-	-	-	MZM Brno 168.391	KOLNÍKOVÁ 2012, č. 31
-	2,74	-	-	-	KHM Vídeň GR 26.661	PAULSEN 1933, č. 77; DESSEWFFY 1910, č. 487
-	2,74	-	-	-	Sbírka Lanz, Mnichov 31	KOSTIAL 2003, č. 31
-	2,74	-	-	-	Sbírka Lanz, Mnichov 32	KOSTIAL 2003, č. 32
-	2,740	-	-	-	Sbírka Flesche	ZIEGAUS 2010, č. 423
-	2,734	-	-	-	Sbírka Flesche	ZIEGAUS 2010, č. 424
Němčice nad Hanou	2,732	97,97	1,54	0,33	MZM Brno 168.619	KOLNÍKOVÁ 2012, č. 25
Morava (?)	2,72	-	-	-	MZM Brno	PAULSEN 1933, č. 79
Morava (?)	2,72	-	-	-	MZM Brno	PAULSEN 1933, č. 86
Morava (?)	2,71	-	-	-	MZM Brno	PAULSEN 1933, č. 78
-	2,70	-	-	-	BN Paříž 9.485	PAULSEN 1933, č. 87
-	2,70	-	-	-	Sbírka Kolblitz, Salzburg	PAULSEN 1933, č. 81
Němčice nad Hanou	2,699	-	-	-	Soukromá sbírka	KOLNÍKOVÁ 2012, č. 27
-	2,69	-	-	-	KHM Vídeň GR 26.664	PAULSEN 1933, č. 80; DESSEWFFY 1910, č. 488
Němčice nad Hanou	2,668	-	-	-	MZM Brno 168.340	KOLNÍKOVÁ 2012, č. 32
-	2,69	-	-	-	Sbírka Kolblitz, Salzburg	PAULSEN 1933, č. 84
Němčice nad Hanou	2,687	-	-	-	Soukromá sbírka	KOLNÍKOVÁ 2012, č. 26
Němčice nad Hanou	2,675	-	-	-	Soukromá sbírka	KOLNÍKOVÁ 2012, č. 30
Němčice nad Hanou	2,652	-	-	-	MZM Brno 179.214	KOLNÍKOVÁ 2012, č. 35
Stupava/SK	2,62	-	-	-	SNM Bratislava	PAULSEN 1933, č. 82

Dnes je zjevné, že na českém území byly raženy v horizontu LT C1–C2 především mince ze skupiny tzv. českých lokálních emisí, dříve označované jako ražby vedlejších řad (CASTELIN 1965, 40–52; TÝŽ 1976b; NEMEŠKALOVÁ-JIROUDKOVÁ 1974; KOLNÍKOVÁ 2006, 21–28; ČERNÝ – KOLNÍKOVÁ 2006; MILITKÝ – PROFANTOVÁ 2007, 23–27; HORSNÆS – MILITKÝ 2008, 10–15). Kromě typů, které s jistotou vznikly na českém území (tab. 5: C–E; obr. 7: 6–10), existují však také mince, jejichž oblast původu není dosud zřejmá (tab. 5: A–B a F; obr. 7: 3–5). V každém případě i tyto mince, resp. chronologicky starší typy zařazené do tabelárního přehledu, začínají s hmotnostmi výrazně nad 2,7 g.

Interpretace tří hrobových perel z regionu severozápadních Čech je na prvý pohled snadná – o způsobu používání jako závěsků vypovídá jejich tvar a dokládají jej i nálezové kontexty. Otázkou ovšem je, jestli jde skutečně o předměty výlučně dekorativní funkce. Je totiž nutné brát v úvahu, že zpracování perel je velmi jednoduché – nejsou nijak zdobené a dokonce i jejich tvar je v detailech nepravidelný. Je tedy značně pravděpodobné, že důvodem prezentace perel byl především materiál – zlato. A zde se nabízí otázka, jestli perly nemohly mít ještě další paralelní či dokonce primární funkci jakýchsi tvarově standardizovaných předmětů – předmincovních plátidel. Jak již bylo ukázáno výše, jejich hmotnosti v rozmezí 2,9 až 2,8 g se shodují s hmotnostmi nejstarších bójských 1/3statérů (tab. 3–5) a jde o důkaz, že hmotnostní jednotka odpovídající třetině statéru se objevuje již v průběhu horizontu LT B (nejpozději v průběhu 1. poloviny 3. století př. Kr.). V tomto období ovšem ještě v českých zemích zřejmě nebyly vlastní bójské mince raženy. Nemůžeme však vyloučit již příležitostný příliv mincí řeckých, a to včetně zlatých statérů, které již známe z území Moravy a Slovenska (MILITKÝ 2012; 2013b). Právě od makedonských zlatých statérů (k makedonskému mincovnictví: PRICE 1991) mohla být hmotnost odvozena – tři perly odpovídají velmi přesně statéru s hmotností 8,4–8,5 g.

Velice nápadné je zcela rozdílné složení obou analyzovaných perel (tab. 1), resp. nízká ryzost exempláře ze Soběsuk. Tato rozdílnost se však dnes jeví ve zcela jiném světle. Jak již bylo výše uvedeno, v rámci kolekce sekaných kousků zlata z areálu obchodně-produkčního centra v Němčicích nad Hanou se vyskytují exempláře

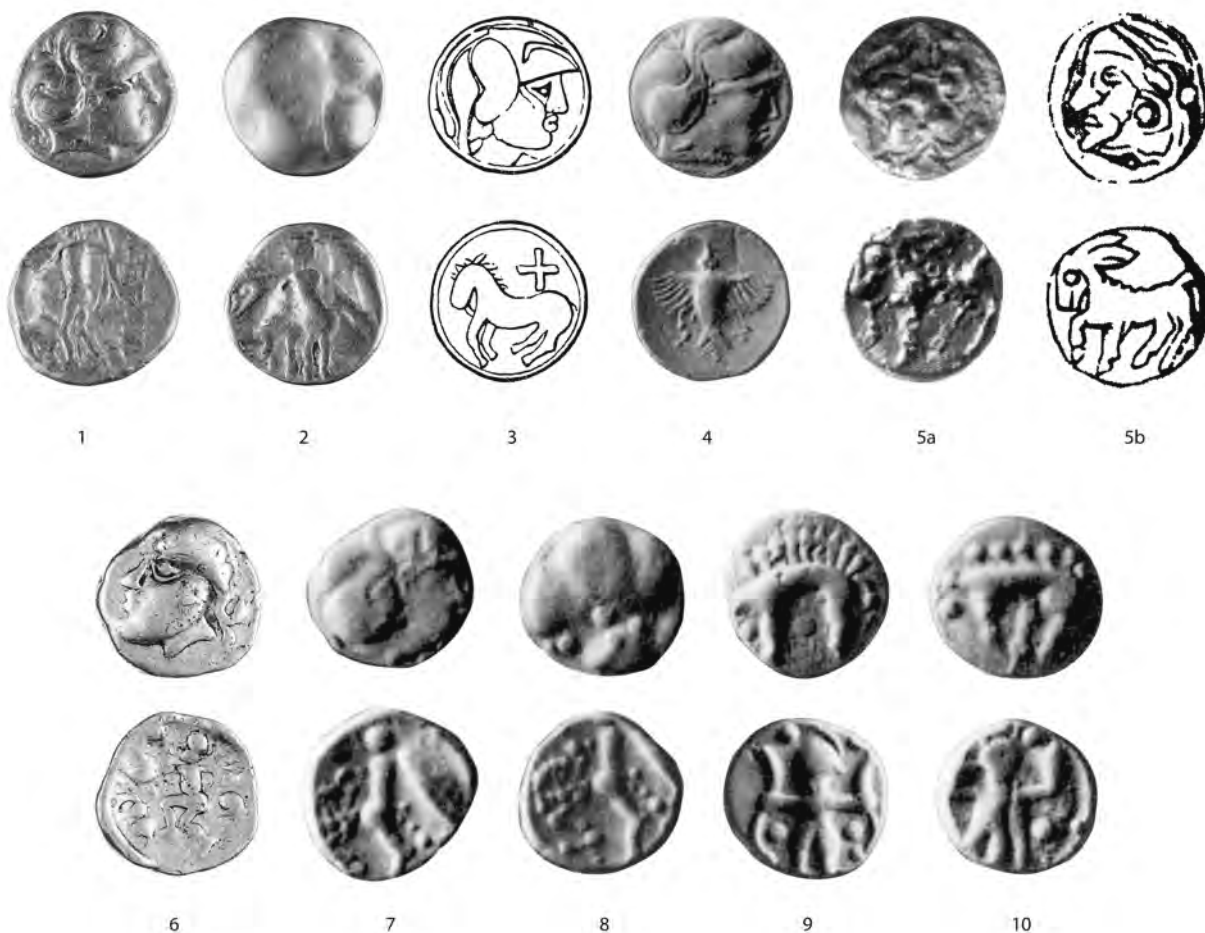
Tab 5. Přehled bójských 1/3statérů atypických sérií (A–B, F) a českých lokálních emisí (C–E).

Taf. 5. Übersicht boischer Drittelstatere atypischer Serien (A–B, F) und böhmischer Lokalemissionen (C–E).

Lokalita	g	Au %	Ag %	Cu %	Pt %	Sbírký	Literatura
A) Typ Polkovice							
Polkovice	2,799	99,43	0,40	0,17	-	Soukromá sbírka	ČERNÝ – KOLNÍKOVÁ 2006 (obr. 7: 3)
B) Typ PAULSEN (1933) 74							
-	2,788	-	-	-	-	KHM Vídeň GR 26.654	PAULSEN 1933, č. 74; DEMBSKI 1998, č. 486 (obr. 7: 4)
C) Typ PAULSEN (1933) 243							
Stradonice	2,763	-	-	-	-	NM Praha, H5-29.916	PAULSEN 1933, č. 243 (obr. 7: 6)
Kleinnottresdorf/DE	2,763	-	-	-	-	M Řezno	KELLNER 1990, č. 2157
Devínska Nová Ves/SK	2,75	-	-	-	-	SNM Bratislava	KRASKOVSKÁ 1947, tab. XXXVIII: 1
-	2,71	-	-	-	-	Sbírka Lanz	KOSTIAL 2003, č. 46
D) Typ CASTELIN (1965) II:5 / MILITKÝ – PROFANTOVÁ 2007, 23–27							
-	2,71	-	-	-	-	Sbírka Lanz	KOSTIAL 2003, č. 42; MILITKÝ – PROFANTOVÁ 2007, tab. 1: 2 – var. 1
Stradonice	2,68	-	-	-	-	KHM Vídeň GR 26.666	PAULSEN 1933, č. 177; MILITKÝ – PROFANTOVÁ 2007, tab. 1: 3 – var. 1 (obr. 7: 7)
-	2,68	-	-	-	-	Sbírka Lanz	KOSTIAL 2003, č. 41; MILITKÝ – PROFANTOVÁ 2007, tab. 1: 4 – var. 1
-	2,66	-	-	-	-	Soukromá sbírka	MILITKÝ – PROFANTOVÁ 2007, tab. 1: 5 – var. 1
Jičíněves	2,69	-	-	-	-	M Jičín, dnes (?)	PAULSEN 1933, č. 176; MILITKÝ – PROFANTOVÁ 2007, tab. 1: 6 – var. 2 (obr. 7: 8)
-	2,653	96	4	0,38	0,038	WLM Stuttgart, Su 465	HARTMANN 1985, Taf. 87: 270; MILITKÝ – PROFANTOVÁ 2007, tab. 1: 9 – var. 3
-	2,65	-	-	-	-	NK Paříž, 9.487	PAULSEN 1933, č. 178; MILITKÝ – PROFANTOVÁ 2007, tab. 1: 10 – var. 3
-	2,65	-	-	-	-	Soukromá sbírka	AUREA 53, č. 2514
E) Typ CASTELIN (1965) IV:14							
-	2,74	-	-	-	-	BN Paříž 9.365	PAULSEN 1933, č. 255 (obr. 7: 9)
-	2,706	c. 83	4	c. 15	0,022	WLM Stuttgart, SU 489	PAULSEN 1933, 42, č. 1282; HARTMANN 1985, Taf. 87: 489
Čechy	2,643	96	3	0,52	0,011	RGZM Mohuč, O 32.076	HARTMANN 1985, Taf. 87: 5438
-	2,604	-	-	-	-	KHM Vídeň GR 26.719	PAULSEN 1933, č. 254 (obr. 7: 10)
Holešov	2,60	-	-	-	-	Sbírka Windisch-Grätz	FIALA 1900, č. 2787
F) Typ PROKISCH (1993) B 28							
-	2,64	-	-	-	-	M Linec	PROKISCH 1993, č. B 28 (obr. 7: 5)

velice rozdílných ryzostí (FRÖHLICH 2012, 150–155; KOLNÍKOVÁ 2012, 189, č. 1056–1059, 1061–1069). Je tedy zřejmé, že pro další mincovní výrobu bylo používáno kovu z různých zdrojů a pro vysoce jakostní mince jej bylo nutné dále čistit (MILITKÝ 2013a, 113). Je tedy pravděpodobné, že i v období předcházejícím zahájení ražby bójských mincí mohly být zdroje zlata na českém území různého původu a nikoliv pouze z domácích rýžovaných ložisek.¹⁰

Kromě velmi pravděpodobné přímé hmotnostní vazby perel k makedonským statérům známe z českého území zatím jen jediný prokazatelný doklad přítomnosti mince již z průběhu 1. poloviny 3. století př. Kr. (LT B2). Jde o importovanou galskou napodobeninu statéru Filipa II. z kostrového hrobu z Hostomic (POLENZ 1982, 72–74; ZIEGAUS 1999, 113–117). V této souvislosti je samozřejmě zásadní otázkou, kdy došlo k ražbě nejstarších bójských mincí na českém území. O nejstarších ražbách víme dosud jen málo – jde o zlaté napodobeniny statérů



Obr. 7. Typy nejstarších bójských 1/3statérů. Typ Athéna Alkidemos – 1. skupina: CASTELIN (1965) AA-I:1, Němčice nad Hanou (KOLNÍKOVÁ 2012, č. 20); 2. skupina: CASTELIN (1965) AA-II:4, Němčice nad Hanou (KOLNÍKOVÁ 2012, č. 34); Atypické série – 3. typ Polkovice, Polkovice (ČERNÝ – KOLNÍKOVÁ 2006); 4. typ Athéna Alkidemos/orlice (PAULSEN 1933, č. 74); 5a–b. typ PROKISCH (1993) B 28; České lokální emise – 6. typ PAULSEN (1933) č. 243, Stradonice; typ CASTELIN (1965) II:5; 7. Stradonice (PAULSEN 1933, č. 177; MILITKÝ – PROFANTOVÁ 2007, tab. 1: 3 – var. 1); 8. Jičíněves (PAULSEN 1933, č. 176; MILITKÝ – PROFANTOVÁ 2007, tab. 1: 6 – var. 2); typ CASTELIN (1965) IV:14; 9. PAULSEN (1933) č. 255; 10. PAULSEN (1933) č. 254.

Abb. 7. Typen der ältesten boischen 1/3-Statären. Typ Athena Alkidemos – 1. Gruppe: CASTELIN (1965) AA-I:1, Němčice nad Hanou (KOLNÍKOVÁ 2012, č. 20); 2. Gruppe: CASTELIN (1965) AA-II:4, Němčice nad Hanou (KOLNÍKOVÁ 2012, č. 34); atypische Serien – 3. Typ Polkovice, Polkovice (ČERNÝ – KOLNÍKOVÁ 2006); 4. typ Athena Alkidemos/Adler (PAULSEN 1933, č. 74); 5a–b. Typ PROKISCH (1993) B 28; böhmische lokal Emissionen – 6. Typ PAULSEN (1933) č. 243, Stradonice; typ CASTELIN (1965) II:5; 7. Stradonice (PAULSEN 1933, č. 177; MILITKÝ – PROFANTOVÁ 2007, tab. 1: 3 – Var. 1); 8. Jičíněves (PAULSEN 1933, č. 176; MILITKÝ – PROFANTOVÁ 2007, tab. 1: 6 – Var. 2); typ CASTELIN (1965) IV:14; 9. PAULSEN (1933) č. 255; 10. PAULSEN (1933) č. 254.

Alexandra III. Makedonského (336–323 př. Kr.),¹¹ nazývané typem Niké – podle obrazu stojící bohyně Niké na rubu těchto mincí (PAULSEN 1933, Taf. 1–2). Na lící straně je vždy hlava bohyně Athény v korintské přilbě. K mincím tohoto typu neznáme zatím žádné díly statérů¹² a je možné, že na počátku byl ražen skutečně pouze jediný nominál – statér s hmotností okolo 8,5 až 8,3 g. Produkci typu Niké předpokládáme také pro české území, nevíme však, kde k ní přesně docházelo. Obecně předpokládáme, že k zavedení ražby došlo někdy okolo poloviny 3. století př. Kr., skutečných opor datování je však velice málo. U nejčasnějších napodobenin dokonce B. Ziehaus (ZIEGAUS 1999, 108–112) předpokládá, na základě hrobového nálezů z durynského Dobianu, ještě časnější dataci. Je velice pravděpodobné, že přinejmenším méně barbarizované emise typu Niké předcházejí produkci typu Athéna Alkidemos. Otevřená tedy stále zůstává otázka, jestli mince tohoto typu mohly vznikat již v průběhu horizontu LT B2.

S mincemi volně souvisí také jeden velice zajímavý předmět – skleněný terčík z hrobu 138 v Jenišově Újezdu (WALDHAUSER 1978a (ed.), 98, 211, Fototafel 5: 6; 2001, 105). Jde o dvoustranný artefakt o průměru 17/16 mm s reliéfně provedeným motivem hlavy koně a ruky – není zatím jasné, kde byl vyroben. Podle N. Venclové

(VENCLOVÁ 1978, 216) se svým chemickým složením zcela liší od ostatních skleněných předmětů z pohřebiště a jeho původ lze nejspíše hledat ve Středomoří. Již K. Castelin (CASTELIN 1978b) konstatoval, že jde o napodobeninu římských mincí ze 3. století př. Kr., ovšem tehdy ještě nebylo jasné, jak lze předmět skutečně datovat. V kontextu dnešních pohledů na chronologii doby laténské je zřejmé, že již K. Castelinem uvedené analogie a nálezový kontext spolehlivě umožňují datování tohoto předmětu do průběhu 1. poloviny 3. století př. Kr. Tento pro české prostředí zatím unikátní nález by si zasloužil nové podrobné vyhodnocení. Rozhodně jde ale o velmi cenný doklad určitého povědomí o existenci soudobých antických mincí.

Shrneme-li tedy stávající poznatky, jeví se sledované perly také jako určitá forma hmotnostně i tvarově standardizovaného zlata, o které lze uvažovat do jisté míry i jako o možném předmincovním platidle. Jde přirozeně jen o hypotézu – narážíme zatím na velice malý výskyt těchto předmětů, neznáme je zatím ze sídlišť a především vůbec není jasné, jakým způsobem mohlo být zlato v neražené formě v předmincovním období zapojeno do směny. Rozhodně však paralelní užívání perel jako ozdob a případně i platidel není nijak zásadně novým jevem – obě funkce prokazatelně plnily měděné hřivny či různé druhy zlatých ozdob již v průběhu doby bronzové. Pro dobu laténskou však v tomto ohledu stojíme na samém počátku poznání. Indicie existence zlatých předmincovních platidel u Keltů v období předcházejícím zavedení vlastních mincí je velice zásadní. Šlo by totiž o určitou replikaci peněžního vývoje starověkého předního východu a posléze Řecka, kde je užívání a deponování slitků drahých kovů doloženo již od 11. století př. Kr. (např. ROBINSON 1951; KAGAN 1982; BALMUTH (ed.) 2001). Naopak z prostředí keltské středo- a západní Evropy zatím nic podobného neznáme.¹³ Znamenalo by to, že i středoevropští Keltové procházeli obdobnou fází vývoje směnných vztahů. Za současného stavu poznání je ovšem možné pouze konstatovat, že stojíme na samém počátku bádání nad touto problematikou a teprve případné budoucí nálezy prokáží, jestli směr nastíněných úvah je pro horizont LT B2 v českých zemích reálný.

Dosud velmi ojedinělému výskytu zlatých závěsků, na který jsme výše upozornili, by se měla striktně přizpůsobit i metodika terénních výzkumů laténských kostrových hrobů, ale i sídlišť. Bez průběžného použití detektoru kovů při preparaci hrobové výbavy či exkavaci sídlištních objektů bude totiž do budoucna nalezení tak miniaturních předmětů i nadále zůstat v rovině pouhé šťastné náhody.

Poznámky

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci řešení projektu finančně podporovaného Grantovou agenturou České republiky: „*Keltské mincovnictví ve 3. a 2. století v českých zemích a jeho vztah k oppidálnímu období*“ (registrační č. 13-24707S).

² Jedinou velmi vzdálenou analogii uvádí J. Waldhauser z hrobu v Chaffois ve Francii (WALDHAUSER 1999, 75), kde byla zlatá plechová perla součástí náhrdelníku společně se 30 jantarovými korálky, bronzovou tyčinkou se šesti otvory a osmi kolečky se čtyřmi paprsky.

³ Analýzy provedl J. Frána v ÚJF v Řeži.

⁴ Do tabulky byly vloženy pouze předměty prokazatelně datovatelné do období LT B až C.

⁵ Výjimku přirozeně představují keltské zlaté a stříbrné mince, ražené ve velkém množství nejspíše od poloviny 3. století př. Kr., tedy od stupně LT C1.

⁶ Je ovšem nutné dodat, že rozvoj ražby mincí začíná až v horizontu, kdy se mění pohřební rítus a hroby mizí.

⁷ Tuto skutečnost potvrzují také fragmenty mincí v německém souboru sekaného zlata (FRÖHLICH 2012, 150–151, tab. 1: 10, 21, 28–29) – může se však jednat také o mince řecké.

⁸ Soubornou publikaci této lokality připravuje J. Militký.

⁹ Tyto přehledy nejsou přirozeně vyčerpávající – vycházejí z publikovaného materiálu, ale pomíjejí např. početné exempláře z aukčních katalogů.

¹⁰ Samozřejmě je otázka, do jaké míry byl na českém území v době před zahájením vlastní ražby o drahý kov zájem.

¹¹ Mince s jeho jménem však byly masově raženy i posmrtně v průběhu pozdního 4. a ve 3. století př. Kr.

¹² Pomineme-li zcela atypickou 1/3 statéru z Polkovic, která má odlišný rub (KOLNÍKOVÁ 2006b).

¹³ Výjimku představují nemincovní platidla z území Británie.

Literatura

AUREA 53: Aurea Numismatika. Keltské, řecké, římské a byzantské mince. 53. Aukce. 7. 12. 2013.

BALMUTH, M. S. (ed.) 2001: Hacksilver to Coinage: New Insights in to Monetary History of the Near East and Greece. A Collection of Eight Papers Presented at the 99th Annual Meeting of the Archaeological Institute of America. The American Numismatic Society. Numismatic Studies 24. New York.

CAHN, A. E. 1932: Das fürstlich fürstenbergische Münzkabinet zu Donaueschingen. Teil III. Die Serien von Böhmen, Mähren, Schlesien, Ungarn und Siebenbürgen. Versteigerungs-Katalog 77. Frankfurt am Main.

CASTELIN, K. 1965: Die Goldprägung der Kelten in der Böhmisches Ländern. Graz.

CASTELIN, K. 1976a: Keltenmünzen in Schlesien. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 20/21, 221–277.

- CASTELIN, K. 1976b: Nová „vedlejší řada“ mincí českých Keltů. *Drobná plastika* 1976, č. 1, 1–11.
- CASTELIN, K. 1978a: Keltische Münzen. Katalog der Sammlung im Schweizerischen Landesmuseum Zürich. Band I. Zürich.
- CASTELIN, K. 1978b: Numismatische Analyse des Reliefgeschmückten Gegenstandes aus Grab 138. In: J. Waldhauser 1978b (ed.): *Das keltische Gräberfeld bei Jenišův Újezd in Böhmen. II. Band – Auswertung. Archeologický výzkum v severních Čechách* 6–7. Teplice, 114–116.
- CASTELIN, K. 1979: K otázce „obolů mrtvých“ u středoevropských Keltů. *Numismatický sborník* 15 (1977–1978), 69–97.
- ČAMBAL, R. – BUDAJ, M. 2009: Dve nové mince typu Athéna-Alkis zo Slovenska. *Numismatický sborník* 23 (2008), 3–5.
- ČERNÝ, Z. – KOLNÍKOVÁ, E. 2006: Nový typ keltských zlatých mincí – nález z Polkovic. *Numismatické listy* 41, 49–56.
- ČIŽMÁŘ, M. – KOLNÍKOVÁ, E. 2006: Němčice - obchodní a industriální centrum doby laténské na Moravě. *Archeologické rozhledy* 58, 261–283.
- ČIŽMÁŘ, M. – KOLNÍKOVÁ, E. – NOESKE, H.-C. 2008: Němčice-Viceměřice – ein neues Handels- und Industriezentrum der Latènezeit in Mähren. *Germania* 86, 655–700.
- DEMBSKI, G. 1998: Münzen der Kelten. Kataloge der antiken Münzen Reihe A: Griechen II: Massalia und Keltenstämme. Kunsthistorisches Museum Wien.
- DEMBSKI, G. 1999: Münze oder Ware? Keltische Hackmünzen, Baren und Schrötlinge aus österreichischen Fundorten. In: K. Bartók – M. Torbágyi: *Festschrift für Katalin Bíró-Sey und István Gedai zum 65. Geburtstag*. Budapest, 107–122.
- DEMBSKI, G. 2009: Eigenprägung und Fremdgeld – Die Fundmünzen aus Roseldorf. In: V. Holzer: *Roseldorf. Interdisziplinäre Forschungen zur größten keltischen Zentralsiedlung Österreichs. Schriftenreihe der Forschung im Verbund*. Band 102, 87–101.
- DESSEWFFY, M. 1910: *Barbár Pénzei*. Budapest.
- FIALA, E. 1900: *Collection Ernst Prinz zu Windisch-Grätz. Anhang zu dem Band (V) Griechen: Die Prägungen der Barbaren*. Prag.
- FILIP, J. 1956: *Keltové ve střední Evropě*. Praha.
- FRÖHLICH, J. 2012: Drahý kov z moravského keltského centra Němčice. *Numismatické listy* 67, 147–161.
- FURGER-GUNTI, A. 1982: Der „Goldfund von Saint-Louis“ bei Basel und ähnliche keltische Schatzfunde. *Zeitschrift für schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte* 39, 1–47.
- GÖBEL, J. – HARTMANN, A. – JOACHIM, H.-E. – ZEDELIUS, V. 1991: Der spätkeltische Goldschatz von Niederzier. *Bonner Jahrbücher* 191, 27–84.
- HARTMANN, A. 1985: Über Materialanalysen an Goldmünzen der keltischen Bojer. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 32, 660–674.
- HOLODŇÁK, P. 1988: Keltská pohřebišť ve středním Poohří. *Památky archeologické* 79, 38–105.
- HOLODŇÁK, P. 1991a: Záchraný archeologický výzkum v Soběsukách (okr. Chomutov) v letech 1985–1988: předběžná zpráva. *Archeologické rozhledy* 43, 423–435.
- HOLODŇÁK, P. 1991b: Zu den Verhältnissen in der Hallstatt- und Latènezeit im mittleren Eger-Gebiet. *Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam*. Band 25, 117–120.
- HOLODŇÁK, P. 1991c: Rescue excavations at Soběsuky, in 1985–1990. *Archaeology in Bohemia 1986–1990*. Praha 1991, 210–217.
- HOLODŇÁK, P. 1998: Libočany. *Nepublikovaná nálezová zpráva č. j. 173/98*. Archiv muzea. Žatec.
- HOLODŇÁK, P. 1999: Stav a perspektivy zpracování záchraného výzkumu u Soběsuk, okr. Chomutov. In: P. Čech (ed.): *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1993–1997*. Most, 203–207.
- HOLODŇÁK, P. 2006: *Labyrintem žateckého pravěku*. Žatec.
- HORSNÆS, H. W. – MILITKÝ, J. 2008: Boian coins in the numismatic collection of The National Museum in Copenhagen. *Nordisk Numismatisk Årsskrift 2003–2005*, 5–20.
- KAGAN, D. 1982: The Dates of the Earliest Coins. *American Journal of Archaeology* 86/3, 343–360.
- KELLNER, H.-J. 1990: Die Münzfunde vom Manching und die Keltischen Fundmünzen aus Südbayern. Stuttgart.
- KOLNÍKOVÁ, E. 2006: Význam mincí z moravského laténského centra Němčice nad Hanou pro keltskou numizmatiku. *Numismatický sborník* 21, 3–56.
- KOLNÍKOVÁ, E. 2012: Němčice. Ein Macht-, Industrie- und Handelszentrum der Latènezeit in Mähren und Siedlungen am ihren Rande. Brno.
- KOSTIAL, M. 2003: *Kelten im Osten. Gold und Silber der Kelten in Mittel- und Osteuropa. Sammlung Lanz*. München (2. Auflage).
- KRASKOVSKÁ, E. 1947: Slovensko v pravěku. In: B. Varsik (red.): *Slovenské dejiny. Díl 1*. Bratislava, 104–119.
- LEHRBERGER, G. – FRIDRICH, J. – GEBHARD, R. – HRALA, J. (eds.) 1997a: *Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren: Herkunft – Technologie – Funde. Památky archeologické – Supplementum 7. Band I: Textband*. Prague.
- LEHRBERGER, G. – FRIDRICH, J. – GEBHARD, R. – HRALA, J. (eds.) 1997b: *Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren: Herkunft – Technologie – Funde. Památky archeologické – Supplementum 7. Band II: Kataloge/Tafeln*. Prague.
- MILITKÝ, J. 2008: Mincovníctví v době laténské. In: Venclová, N. (ed.): *Archeologie pravěkých Čech / 7. Doba laténská*. Praha, 122–128.
- MILITKÝ, J. 2011: Nejstarší středoevropské mince – vzestup a pád keltské civilizace ve střední Evropě z pohledu numismatiky. In: M. Bárta – M. Kovář a kolektiv: *Kolaps a regenerace: cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností*. Praha, 139–172.
- MILITKÝ, J. 2012: Dva nálezové statéry Alexandra III. Makedonského z území jižní Moravy a z okolí Púchova na Slovensku. *Numismatické listy* 67, 108–114.
- MILITKÝ, J. 2013a: Hromadný nález hexadrachem typu Biatec a stříbrného ingotu z neznámé lokality. K otázce původu stříbra u středoevropských Keltů. *Numismatické listy* 68, 99–122.
- MILITKÝ, J. 2013b: Statér makedonského krále Filipa III. z Němčic nad Hanou (okr. Prostějov). *Numismatický sborník* 27/1 (2012–2013), 103–106.
- MILITKÝ, J. – KARWOWSKI, M. 2013: Gold und Silber bei den Boiern und ihren südöstlichen Nachbarn – numismatische und archäologische Überlieferung. In: M. Hardt – O. Heinrich-Tamáska (Hrsg.): *Macht des Goldes, Gold der Macht. Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donauraum. Forschungen zu Spätantike und Mittelalter* 2. Weinstadt, 17–31.

- MILITKÝ, J. – PROFANTOVÁ, N. 2007: Nález keltské zlaté mince v raně středověkém hrobu v Klecanech (okr. Praha-východ). Numismatický sborník 22, 19–29.
- NEMEŠKALOVÁ-JIROUDKOVÁ, Z. 1974: Keltská zlatá mince z Hrušovky, o. Litoměřice. Archeologické rozhledy 26, 477–480.
- PAULSEN, R. 1933: Die Münzprägungen der Boier. Leipzig – Wien.
- POLENZ, H. 1982: Münzen in latènezeitlichen Gräbern Mitteleuropas aus der Zeit zwischen 300 und 50 vor Christi Geburt. Bayerische Vorgeschichtsblätter 47, 27–222.
- PRICE, M. J. 1991: The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus. A British Museum Catalog. Zurich – London.
- PROKISCH, B. 1993: Keltische Fundmünzen aus Oberösterreich. Die römischen Münzen des Stadtmuseums Nordico in Linz. Linz.
- ROBINSON, E. S. G. 1951: The Coins from the Ephesian Artemision Reconsidered. The Journal of Hellenic Studies 71, 156–167.
- VENCLOVÁ, N. 1978: Weitere archäologisch-technische Bemerkungen zu den Glasfunden. In: J. Waldhauser 1978a (ed.): Das keltische Gräberfeld bei Jenišův Újezd in Böhmen. I. Band – Quellen und Gutachten. Archeologický výzkum v severních Čechách 6–7. Teplice, 215–217.
- WALDHAUSER, J. 1978a (ed.): Das keltische Gräberfeld bei Jenišův Újezd in Böhmen. I. Band – Quellen und Gutachten. Archeologický výzkum v severních Čechách 6–7. Teplice.
- WALDHAUSER, J. 1978b (ed.): Das keltische Gräberfeld bei Jenišův Újezd in Böhmen. II. Band – Auswertung. Archeologický výzkum v severních Čechách 6–7. Teplice.
- WALDHAUSER, J. 1987: Keltische Gräberfelder in Böhmen. Dobrá Voda und Letky sowie Radovesice, Stránce und Tucho-myšl. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 68. Frankfurt am Main, 25–181.
- WALDHAUSER, J. 1998: Die Goldfingerringe von Münsingen-Rain und ihre Vergleichsstücke aus Flachgräberfeldern im Gebiet zwischen dem schweizerischen Mittelland und dem Karpatenbecken. In: F. Müller (Hrsg.): Münsingen-Rain, ein Markstein der keltischen Archäologie. Funde, Befunde und Vergleich. Akten Internationales Kolloquium „Das keltischen Gräberfeld von Münsingen-Rain 1906–1996“. Münsingen-Bern, 9.-12. Oktober 1996. Schriften des Bernischen Historischen Museums 2. Bern, 85–121.
- WALDHAUSER, J. 1999: Jak se kopou keltské hroby. Laténská pohřebiště ze 4.–3. století v Čechách. Praha.
- WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha.
- WALDHAUSER, J. 2006: Nezákonné užití detektorů kovů na jednom příkladu z laténu: balance a perspektivy. Archeologické rozhledy 63, 309–313.
- ZIEGAUS, B. 1999: Die keltischen Münzen in den Gräbern von Dobian und Hostomitz - addenda et corrigenda. In: O. F. Dubius – S. Frey-Kupper – G. Perret (eds.): Trouvailles monétaires de tombe. Actes du deuxième colloque international du Groupe suisse pour l'étude des trouvailles monétaires (Neuchâtel, 3–4 mars 1995). Lausanne, Éditions du Zèbre, 105–118.
- ZIEGAUS, B. 2000: Der Goldfund. In: Sievers, S.: Vorbericht über die Ausgrabungen 1998–1999 in Oppidum von Manching. Germania 78, 378–382.
- ZIEGAUS, B. 2010: Kelten Geld. Münzen der Kelten und angrenzender nichtgriechischer Völkerschaften. Sammlung Christian Flesche. München.

Zusammenfassung

Im Rahmen der Rettungsgrabungen des Regionalmuseums in Žatec wurden in den Jahren 1986 und 1998 auch zwei Körpergräber aus der Latènezeit untersucht, die außer gewöhnlichen Gegenständen der Grabausstattung auch seltene goldene „Anhänger“, morphologisch und vom Gewicht her praktisch identisch, beinhaltet haben. Zwischen den Funden vom Grabcharakter haben diese Gegenstände auf unseren (aber auch an mitteleuropäischen) latènezeitlichen Gräberfeldern bisher keine Analogien. Thema dieses Beitrags ist die Publizierung und Auswertung beider Funde in breiteren Zusammenhängen.

Die Gräber stammen von den Fundstellen Soběsuky (Bz. Chomutov) und Libočany (Bz. Louny), welche in der Region des mittleren Ohře-Flussgebiets in Nordwestböhmen situiert sind (HOLODNÁK 1988, 38–105, Karte 1). Im Grab aus Soběsuky (Abb. 2–3) wurde ein Mann in einem Holzsarg, im Alter um die 40–50 Jahre, bestattet. Die Ausstattung erlaubt es, das Grab in die Zeit LT B1c–B2a zu datieren. Im Grab aus Libočany (Abb. 4–5) wurde in einem Holzsarg ein anthropologisch nicht bestimmbares Individuum bestattet. Die Grabausstattung datiert das Grab in die Zeitphase LT B2a.

Die zwei Goldfunde aus Soběsuky und Libočany sind im Kontext der Latènezeit bisher sehr vereinzelte Artefakte. Im Bezug zur Mittelöffnung kann man sie als Perlen charakterisieren (oder weniger genau als Anhänger). Diese Interpretation beeinflusst in einem bedeutenden Maß auch die Tatsache, dass beide im Bereich des Brustkorps gefunden wurden (Abb. 2 und 4). Man kann also nicht zu sehr die Tatsache bezweifeln, dass beide Gegenstände in konkreten Fällen wirklich als Schmuckstücke benutzt wurden, welche immer in einem Exemplar vorkamen und von keinen weiteren Funden begleitet wurden, welche für einen Halskettenbestandteil oder für einen Anhänger gehalten werden können.

Auf dieser Stelle führen wir ihre Detailbeschreibung an.

Soběsuky: Unregelmäßige Kreisperle mit zentral angebrachter Öffnung, die Oberfläche der unteren Seite glatt, die obere Seite deutlich uneben und ein Teil der Fläche ist stufenartig herabgesetzt. Ca. 50 % der Perlenseitenfläche ist deutlich porös (es handelt sich um Gasblasen, welche während des Abgießens nicht verschwunden waren),

die Öffnung ist gleichmäßig mit geraden Wänden, von beiden Seiten rundlich kontinuierlich geöffnet und sie entstand schon beim Abgießen der Perle – 2,852 g; 11,5/10,4 mm; Höhe 4,5 mm; Durchmesser der Öffnung 4,8 mm (Abb. 6: 1–4).

Libočany: Unregelmäßige Kreisperle mit zentral situierter Öffnung, die Oberfläche der unteren Seite glatt, die obere Seite glatt mit lokalen Vertiefungen und durchgebogenen Rändern der mittleren Durchschlagsöffnung, die Öffnung ist regelmäßig mit geraden Wänden, von der unteren Seite rundlich kontinuierlich geöffnet, von der oberen Seite war sie beim Abgießen durch eine dünne Metallschicht geschlossen, die nachfolgend durchstoßen wurde – 2,903 g; 10,0/9,4 mm; Höhe 3,5 mm; Durchmesser der Öffnung 3,6 mm (Abb. 6: 5–9).

Beide Perlen haben im Kontext der Latènezeit eine einzige Analogie. Im Grab Nr.11 in Jenišův Újezd kam die dritte Goldperle von gleichem Charakter vor – sie wurde am Brustkorb eines 2- bis 4-jährigen Kindes zusammen mit einer blauen Glasperle und Bernsteinperle gefunden (WALDHAUSER 1978 Hrsg., 36–37, Nr. 7, Abb. 4: 8368). Zusammen kennen wir also aus tschechischen Ländern, bzw. aus Nordwestböhmen, drei analogische Gegenstände, welche in anderen Regionen des breiteren Mitteleuropa und im Milieu der älteren und mittleren Latènezeit keine Analogien haben (WALDHAUSER 1999, 75). Alle drei Perlen kann man auf der Basis der weiteren Befunde ehestens in den Verlauf der Phase LT B2 datieren, also wahrscheinlich in den Verlauf der 1. Hälfte des 3. Jh. vor Chr.

Es ist offensichtlich, dass alle drei Exemplare ein sehr ähnliches Gewicht im Bereich 2,9 bis 2,8 g haben (Taf. 1). Beide analysierten Perlen haben eine sehr unterschiedliche Zusammensetzung. Das Exemplar aus Libočany beinhaltet 95,9 % Gold, wobei die Perle aus Soběsuky im Grund Elektron mit Goldinhalt von nur 46,9 % hat.

Für das Begreifen der Bedeutung von Funden der verfolgten Perlen ist es nötig, sich auf das Vorkommen der nichtmünzartigen Goldartefakte zu konzentrieren, die in tschechischen Ländern in die Zeit LT B–C zu datieren sind (Taf. 2). Diese sind aber in diesem Raum sehr selten und sie sind nicht einmal von dem Gebiet Niederösterreichs und der Südwestslowakei bekannt (z. B. MILITKÝ – KARWOWSKI 2013, 27–28, Abb. 6; Taf. 2). Die böhmischen Funde konzentrieren sich in drei Gebieten – Nordwestböhmen, Prag und dem Gebiet von „Kutná hora“. Außer dem Halsringbruchstück aus Oploty (460 g) und heute schon verlorenem Armring aus Prag-Veleslavín (13 g) handelt es sich ausschließlich um kleine Gegenstände. Nur bei einem Teil der Gegenstände war es möglich, die Analyse des Metalls durchzuführen. Die niedrigste Reinheit wurde beim Halsring von Oploty (79 %) festgestellt, umgekehrt haben die Bleche aus Kutná Hora eine Reinheit von 99 % und 95 %. Obwohl wir aus Böhmen vom Horizont LT B–C einige wenige Goldgegenstände haben, registrieren wir aus Mähren bisher nur zwei Exemplare.

Diese Tatsache zu erklären ist sehr schwierig, bestimmt können wir uns aber nicht mit dem Konstatieren über die Seltenheit und Mangel des Metalls begnügen. Spätestens ab Stufe LT C1 wurden in Böhmen und Mähren Gold- und Silbermünzen intensiv geprägt (zusammenfassend z. B.: MILITKÝ 2008, 127; 2011, 141–149; KOLNÍKOVÁ 2012). Möge das Gold und Silber aus lokalen Ressourcen oder durch Handel gewonnen wurden, so waren die Kommunitäten, die sich mit der Münzprägung beschäftigten, fähig es sich zu sichern (z. B. MILITKÝ 2013a, 113–117). Es ist auffällig, das auch in der Zeit LT C1 das Gold (und Silber) nicht massenhaft zur Schmuckherzeugung genutzt wurde. Diese Erscheinung ist sehr markant im Rahmen des umfangreichen Fundfonds vom Produktion-Handelszentrum in Němčice nad Hanou, woher, wenn wir die Münzen und Hackstücke aus Edelmetall nicht erwähnen, im publiziertem Fundmaterial irgendwelcher Gold- und Silberschmuck bisher fehlt (ČIŽMÁŘ – KOLNÍKOVÁ 2006; KOLNÍKOVÁ 2006; ČIŽMÁŘ – KOLNÍKOVÁ – NOESKE 2008; KOLNÍKOVÁ 2012; FRÖHLICH 2012). Auf der anderen Seite wissen wir über die Intensität der Goldschmuckherzeugung bisher sehr wenig. Ihr nur vereinzelt Vorkommen in Gräbern der Zeit LT B bis C1 muss nicht ein Beweis ihrer Nicht-Existenz sein. Ein gutes Beispiel sind gerade Münzen, wobei ihr Vorkommen in Gräbern sehr selten (CASTELIN 1979; POLENZ 1982) und offenbar eine Widerspiegelung irgendwelcher ritueller Gewohnheiten ist. Falls wir auf der Basis der Intensität des Vorkommens von Münzen in Gräbern über die Intensität der Münzprägung nachdenken würden, müssten wir sie für eine Randerscheinung halten – es ist aber nötig zuzufügen, dass die Entwicklung der Münzprägung erst in dem Horizont beginnt, wenn sich der Grabritus ändert und die Gräber verschwinden. Man kann sich also vorstellen, dass auch der Goldschmuck aus irgendeinem Grund von den Bestattungspraktiken ausgeschlossen wurde. Im Fall des Schmuckes und der Zierden sind das, im Unterschied zu den Münzen, aber nur Arbeitshypothesen.

Sei schon die Erklärung des auffällig niedrigen Schmuckvorkommens und der Zierden in tschechischen Ländern x-beliebig, ist es als eindeutiges Faktum nötig, die Tatsache anzunehmen, dass ab dem Zeitpunkt der Ausbreitung der Goldmünzenprägung eine auffällige Disproportion in der Art der Goldbenützung entstand. Während in der Zeit vor der Einführung der böhmischen Münzprägung das Gold selten war, also wenigstens als Zeugnis der bisherigen Funde, dann nach der Einführung der Münzen erscheint seine Nutzung als ganz üblich bei Münzen, aber bei den restlichen Gegenständen ist sein Vorkommen gleich wie vorher. Es handelt sich also um einen grundsätzlichen Unterschied im Zugang zu diesem Edelmetall.

Außer Goldartefakten kennen wir speziell von den letzten Jahren eine deutliche Konzentration von goldenen Hackstücken, gehackten Goldstäbchen und vereinzelt auch ganzen Ingoten. Grundsätzlich ist die Kollektion von mehr als vierzig Metallhackstücken und Münzen von sehr verschiedener Reinheit (im Bereich von 100 bis 26 %) und Gewicht (von 3,37 bis 0,25 g), die vom Areal des Handels-Produktionszentrums in Němčice nad Hanou stammt (FRÖHLICH 2012, 150–155; KOLNÍKOVÁ 2012, 67, 189, Nr. 1056–1059, 1061–1069). Die Reinheitss-

wankung ist offenbar ein Beweis des verschiedenen Goldursprungs, das vor allem zur weiteren Münzproduktion bestimmt war. Das Metall musste weiter aufbereitet werden, weil die Münzen in der Regel eine sehr hohe Reinheit haben (Taf. 3–5). Es ist offensichtlich, dass das nicht geprägte gewogene Gold Gegenstand intensiven Handels war (MILITKÝ 2013a, 113). Sein Nachweis sind zugleich zwei stäbchenförmige Ingote aus der Umgebung von Němčice nad Hanou und ein weiterer aus Právčice (FRÖHLICH 2012, 150–155). Es ist sehr wahrscheinlich, dass auch diese Funde in den Horizont LT C gehören. Gleichermäßen kann man offenbar einen ganzen (7,04 g) und einen gehackten Ingot (3,54 g), die von der Siedlung beim Fluss Cidlina in Žehún (Kolín-Gebiet) stammen, datieren. Eine Reihe weiterer ähnlicher und gleichermäßen zu datierender Funde kennen wir aus Niederösterreich, wo außer Hackmünzen (DEMBSKI 1999, 108–109, Nr. 1–4) und einem Ingot (DEMBSKI 2009, 92, Abb. B-11), auch durch Hacken geteilte Ingote und Goldstücke vorkamen. Einer der Ingote, der in Roseldorf entdeckt wurde, ist ein an den Enden durchs Hacken geteiltes Stäbchen mit Prüfeinschnitt. Es handelt sich aber um einen ganzflächig durch Gold plattierten Subärat mit Kupferkern und die Erklärung ist die einzige – das ungeprägte Metall war Gegenstand intensiven Handels.

Wenn wir die drei Goldperlen aus Nordwestböhmen mit den restlichen Goldfunden aus tschechischen Ländern vergleichen, finden wir nur schwer einen konkreten Zusammenhang. Z. B. die Reinheit der Goldbleche aus Kutná Hora ist der Reinheit der Perle aus Libočany ähnlich. Aus der Němčice-Siedlung kennen wir aber eine ganze Reihe goldener Hackstücke mit einer Reinheit über 95 % (FRÖHLICH 2012, 150–151, Tab. 1: 5, 16, 20, 23, 25, 27 und 30). Im gleichen Komplex finden wir aber einige goldene Hackexemplare mit einer Reinheit nur um 40–50 % (FRÖHLICH 2012, 150–151, Tab. 1: 7, 13–14 und 26), welche also in der Zusammensetzung der Perle aus Soběsuky ähnlich sind. Keiner der verfolgten Goldgegenstände oder Exemplare aus Hackgold nähert sich mit seinem Gewicht dem Gewicht der Perlen und bildet keine markanten Gewichtgruppen. Man muss aber vor Augen haben, dass der Großteil von den angeführten Goldfunden erst in die Zeit LT C gehört.

Für Perlen von Nordwestböhmen sind umgekehrt gerade die Gewichte ein Grundkriterium für ihre Interpretation. Das Gewicht von 2,9 bis 2,8 g entspricht nämlich genau dem Gewicht der ältesten Emissionen der boischen 1/3 Goldstater vom Typ Athena Alkidemos (Taf. 3–4), also den Münzen, die für den Korridor der Bernsteinstraße typisch sind (MILITKÝ 2011, 142–147). Für die älteste Gruppe im Rahmen dieses Münztyps kann man Exemplare von sehr guter bildnerischer Kunstgestaltung halten (PAULSEN 1933, Nr. 59–73; CASTELIN 1965, 19, Gruppe: AA-I: 1), und diese Münzen haben ein Gewicht im Bereich von 2,86 bis 2,7 g (Taf. 3). Die allmähliche Barbarisierung vor allem der Vorderseite brachte auch die allmähliche Verringerung des Gewichts (PAULSEN 1933, Nr. 75–87; CASTELIN 1965, 20, Gruppe: AA-II: 4), gewichtsmässig überblenden sich beide Gruppen noch teilweise (Taf. 4). In die tabellarischen Übersichten wurden nur Exemplare mit einem Gewicht über 2,6 g eingegliedert, es existieren aber auch leichtere Exemplare. In diesem Zusammenhang ist es nötig daran zu erinnern, dass der boische 1/3 Stater das einzige Münznominal ist, welches keine Analogien in der Münzprägung von Alexander III. von Mazedonien (PRICE 1991) und auch anderswo im keltischen Milieu hat und man ihn für eine spezifische lokale Münze und offenbar auch Gewichtseinheit halten.

Heute ist offenbar, dass im böhmischen Gebiet im Horizont LT C1–C2 vor allem Münzen aus der Gruppe der sog. böhmischen lokalen Emissionen geprägt wurden, die früher als Prägungen der Nebenreihen bezeichnet waren (CASTELIN 1965, 40–52; 1976b; NEMEŠKALOVÁ-JIROUDKOVÁ 1974; KOLNÍKOVÁ 2006, 21–28; ČERNÝ – KOLNÍKOVÁ 2006; MILITKÝ – PROFANTOVA 2007, 23–27; HORSNÆS – MILITKÝ 2008, 10–15). Außer der Typen, die mit Sicherheit in Böhmen entstanden (Taf. 5: C–E), existieren auch Münzen, deren Ursprungsgebiet bisher nicht offenbar ist, bzw. chronologisch ältere Typen, die in die tabellarische Übersicht eingereiht wurden, beginnend mit dem Gewicht deutlich über 2,7 g.

Die Interpretation von den drei Grabperlen aus Nordwestböhmen ist auf den ersten Blick einfach – von der Art ihrer Benützung als Anhänger sagt ihre Form aus und sie wird auch durch den Fundkontext belegt. Eine Frage aber ist, ob es sich wirklich um Gegenstände mit einer ausschließlich dekorativen Funktion handelt. Man muss nämlich in Erwägung nehmen, dass die Verarbeitung der Perlen sehr einfach ist – sie sind nicht verziert und sogar ihre Form ist im Detail ungleichmäßig. Es ist also ziemlich wahrscheinlich, dass der Präsentationsgrund der Perlen vor allem das Material war – Gold. Und hier stellt sich die Frage, ob die Perlen noch eine weitere parallele oder sogar primäre Funktion irgendwelcher in der Form standardisierter Gegenstände – vormünzzeitlicher Zahlungsmittel haben könnten. Wie schon höher gezeigt wurde, deckt sich ihr Gewicht im Grenzbereich 2,9 bis 2,8 g mit dem Gewicht der ältesten boischen 1/3 Stater (Taf. 3–5) und es handelt sich um einen Beweis, dass die Gewichtseinheit, die einem Drittel des Staters entspricht, schon im Verlauf des Horizonts LT B erscheint (spätestens im Verlauf der 1. Hälfte des 3. Jh. vor Chr.). Zu dieser Zeit wurden offenbar in den tschechischen Ländern noch keine eigenen boischen Münzen geprägt. Wir können allerdings den sporadischen Zustrom von griechischen Münzen einschließlich der Goldstater nicht ausschließen, welche wir schon aus Mähren und der Slowakei kennen (MILITKÝ 2012; 2013b). Gerade von mazedonischen Goldstateren (zum mazedonischen Münzwesen: PRICE 1991) könnte das Gewicht abgeleitet werden – drei Perlen entsprechen sehr genau dem Stater mit einem Gewicht 8,4–8,5 g.

Sehr auffällig ist die völlig verschiedene Zusammensetzung beider analysierten Perlen (Taf. 1), bzw. die niedrige Reinheit beim Exemplar aus Soběsuky. Dieser Unterschied erscheint aber heute in ganz anderem Licht. Wie schon

oben angeführt wurde, kommen im Rahmen der Kollektion der goldenen Hackstücke vom Areal des Handels-Produktionszentrums in Nĕmčice nad Hanou Exemplare von sehr verschiedenen Reinheiten vor (FRÖHLICH 2012, 150–155; KOLNÍKOVÁ 2012, 189, Nr. 1056–1059, 1061–1069). Es ist also offenbar, dass für die weitere Münzprägung Metall von verschiedenen Quellen verwendet wurde und für sehr qualitätsvolle Münzen notwendig war, diese weiter zu reinigen (MILITKÝ 2013a, 113). Es ist also wahrscheinlich, dass auch in der Zeit, die dem Beginn der boischen Münzprägung vorausging, die Goldquellen vorangegangener Zeit in Böhmen verschiedenen Ursprungs sein konnten, und nicht nur aus heimischen Seifenquellen.

Außer der sehr wahrscheinlichen direkten Gewichtsbindung der Perlen zu mazedonischen Stateren kennen wir aus Böhmen bisher nur einen beweiskräftigen Beleg der Anwesenheit von Münzen schon im Verlauf der 1. Hälfte des 3. Jh. vor Chr. (LT B2). Es handelt sich um eine gallische Nachahmung des Staters von Filip II. vom Körpergrab aus Hostomice (POLENZ 1982, 72–74; ZIEGHAUS 1999, 113–117). In diesem Zusammenhang stellt selbstverständlich eine grundsätzliche Frage, nämlich wann es zur Prägung der ältesten boischen Münzen in Böhmen kam. Über die ältesten Prägungen wissen wir bisher nur wenig – es handelt sich um goldene Nachahmungen von Alexander III. von Mazedonien (336–323 vor Chr.), als Typ Niké bezeichnet – nach dem Bildnis der stehenden Göttin Niké an der Rückseite dieser Münzen (PAULSEN 1933, Taf. 1–2). Auf der Vorderseite ist immer der Kopf der Göttin Athena im korinthischen Helm. Zu den Münzen dieses Typs kennen wir bisher keine Staterteile und es ist möglich, dass am Anfang wirklich nur ein einziges Nominal geprägt wurde – Stater mit einem Gewicht von 8,5 bis 8,3 g. Die Produktion des Typs Niké nehmen wir auch für das böhmische Gebiet an, wir wissen aber nicht, wo es zur Prägung dieser Münzen genau kam. Allgemein nehmen wir an, dass es zur Einführung der Prägung irgendwann um die Mitte des 3. Jh. vor Chr. kam, wirkliche Stützen für ihre Datierung sind aber sehr wenige. Bei den frühesten Nachahmungen setzt B. Zieghaus (ZIEGHAUS 1999, 108–112) sogar, auf Basis des Grabfunds vom thüringischen Dobian, eine noch frühere Datierung voraus. Offen bleibt also die Frage, ob Münzen dieses Typs schon im Laufe des Horizonts LT B2 entstehen konnten.

Mit Münzen hängt lose auch ein sehr interessanter Gegenstand zusammen – eine Zielscheibe aus Glas vom Grab 138 aus Jenišiv Újezd (WALDHAUSER 1978a Hrsg. 98, 211, Fototafel 5: 6; 2001, 105). Es handelt sich um ein zweiseitiges Artefakt vom Durchmesser 17/16 mm mit reliefartig durchgeführtem Motiv eines Pferdekopfs und einer Hand – es ist nicht klar, wo es erzeugt wurde. Nach N. Venclová (1978, 216) unterscheidet es sich durch seine Zusammensetzung gänzlich von den anderen Glasgegenständen des Gräberfelds und den Ursprung des Artefakts kann man ehestens im Mittelmeergebiet suchen. Schon K. Castelin (1978b) konstatierte, dass es sich um Nachahmungen römischer Münzen vom 3. Jh. vor Chr. handelt, aber damals war es noch nicht klar, wie wirklich der Gegenstand zu datieren war.

Im Kontext der heutigen Ansichten über Chronologie der Latènezeit ist offensichtlich, dass die schon von K. Castelin angegebenen Analogien und der Fundkontext die Datierung dieses Gegenstands in den Verlauf der 1. Hälfte des 3. Jh. vor Chr. ermöglichen. Dieser für das böhmische Milieu bisher unikale Fund würde eine neue genaue Auswertung verdienen. Jedenfalls handelt es sich um einen sehr wertvollen Beleg eines bestimmten Bewusstseins über die Existenz von zeitgenössischen antiken Münzen.

Fassen wir also die bisherigen Kenntnisse zusammen, scheinen die verfolgten Perlen eine bestimmte Form des Gewichts- und formenmässig standardisierten Goldes zu sein, über welches man im gewissen Maße auch als über ein mögliches vormünzzeitliches Zahlungsmittel nachdenken kann. Es handelt sich natürlich nur um eine Hypothese – wir stoßen bisher nur auf das geringe Vorkommen dieser Gegenstände, wir kennen sie bisher nicht von Siedlungen und vor allem ist überhaupt nicht klar, auf welche Weise das Gold in ungeprägter Form im vormünzzeitlichen Zeitabschnitt in den Umtausch eingeschaltet werden konnte. Bestimmt ist die parallele Benützung der Perlen als Schmuck bzw. Zahlungsmittel nicht eine grundsätzlich neue Erscheinung – beide Funktionen erfüllten beweisbar Kupferbarren oder verschiedene Arten von Goldschmuckstücken schon im Verlauf der Bronzezeit. Für die Latènezeit stehen wir in dieser Beziehung am völligen Anfang des Wissens. Die Indizien über die Existenz von goldenen vormünzzeitlichen Zahlungsmitteln bei den Kelten in der Zeit, die der Einführung der eigentlichen Münzen vorausgeht, sind sehr grundsätzlich. Es würde sich nämlich um eine bestimmte Replik der Geldentwicklung im antiken Griechenland handeln, wo die Phase der Benützung der Schmelzstücke aus Edelmetall, vor allem aus Silber, markant belegt ist. Dahingegen kennen wir aus dem Milieu des keltischen Mittel-Westeuropas bisher nichts Ähnliches. Das würde bedeuten, dass auch die mitteleuropäischen Kelten eine ähnliche Entwicklungsphase von Umtauschbeziehungen durchmachten. Zum derzeitigen Forschungsstand kann man aber nur feststellen, dass wir am völligen Anfang der Erforschung dieser Problematik stehen, und erst die eventuellen zukünftigen Funde werden beweisen, ob die Richtung der skizzierten Überlegungen für den Horizont LT B2 in tschechischen Ländern real ist.

Dem bisher sehr vereinzelt Vorkommen der Goldanhänger, auf welche wir oben aufmerksam machten, sollte sich strikt auch die Methodik der Geländeforschungen der latènezeitlichen Körpergräber, aber auch der Siedlungen anpassen. Ohne durchgehende Benützung von Metalldetektoren bei der Präparierung der Grabsausstattung oder der Erforschung von Siedlungsobjekten wird das Finden von Miniaturgegenständen auch weiter nur auf dem Niveau des Glücksfalls bleiben.

Deutsch von Kristian Elschek

Seznam autorů

Igor Bazovský
Slovenské národné múzeum –
Archeologické múzeum
Žižkova 12
SK – 810 06 Bratislava 16
Slovenská republika
igorbazovsky@centrum.sk

Lucia Benediková
Archeologický ústav Slovenskej
akadémie vied
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
lucia.benedikova@savba.sk

Jan Bouzek
Ústav pro klasickou archeologii
Filozofické fakulty Univerzity Karlovy
Celetná 20
CZ – 116 42 Praha 1
Jan.Bouzek@ff.cuni.cz

Gabriela Brežňanová
Krajský pamiatkový úrad Banská
Bystrica
Lazovná 8
SK – 975 65 Banská Bystrica
gabriela.breznanova@pamiatky.gov.sk

Hana Brzobohatá
Archeologický ústav AV ČR, Praha,
v. v. i.,
pracoviště Kutná Hora
Hloušecká 609
CZ – 284 01 Kutná Hora
brzobohata@arup.cas.cz

Gertrúda Brežinová
Archeologický ústav Slovenskej
akadémie vied
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
gertruda.brezinova@savba.sk

Jozef Bujna
Univerzita Konštantína Filozofa
v Nitre
Filozofická fakulta, katedra
archeológie
Hodžova 1
SK – 949 74 Nitra
jbujna@ukf.sk

Radoslav Čambal
Historické múzeum Slovenského
národného múzea
Žižkova 12
SK – 811 06 Bratislava
radocambal@centrum.sk

Ivan Čižmář
Ústav archeologické památkové
péče Brno, v. v. i.
Kaloudova 30
CZ – 614 00 Brno
ivancizmar@uapp.cz

Miloš Čižmář †

Hana Čižmářová
Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Ústav archeologie
Na Rybníčku 626/1
CZ – 746 01 Opava
cizmarova.h@seznam.cz

Jana Čižmářová
Archeologický ústav Moravského
zemského muzea
Zelný trh 6
CZ – 659 37 Brno
jcizmarova@mzm.cz

Alžběta Danielisová
Archeologický ústav AV ČR, Praha,
v. v. i.
Letenská 4
CZ – 118 01 Praha 1
danielisova@arup.cas.cz

Monika Dębiec
Zaczerne 1004S/1
PL – 36-062 Zaczerne
monikaorszak@gmail.com

Miluše Dobisíková
Národní muzeum
antropologické oddělení
Vinohradská 1
CZ – 110 00 Praha
miluse_dobisikova@nm.cz

Zuzana Ďudáková
Filozofická fakulta UKF
Katedra archeológie
Hodžova 1
SK – 949 74 Nitra
zuzana.dudakova@ukf.sk

Przemysław Dułęba
Instytut Archeologii Uniwersytetu
Wrocławskiego
ul. Szewska 48
PL – 50-139 Wrocław
przemdul@gmail.com

Kristián Elschek
Archeologický ústav Slovenskej aka-
adémie vied
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
kristian.elschek@savba.sk

Pavla Ender
Landesamt für Archäologie Sachsen
Zur Wetterwarte 7
D 01109 Dresden
PAWJ.Ender@t-online.de

Wolfgang Ender
Landesamt für Archäologie Sachsen
Zur Wetterwarte 7
D 01109 Dresden
wolfgang.ender@lfa.sachsen.de

Jiří Fröhlich
Erbenova 1546
CZ – 397 01 Písek
jiri@froll.cz

Martin Furman
Krajský pamiatkový úrad Žilina
Mariánske námestie 19
SK – 010 01 Žilina
martin.furman.za@gmail.com

Petra Goláňová
Ústav archeologie a muzeologie,
Filozofické fakulty Masarykovy
univerzity
Arna Nováka 1
CZ – 602 00 Brno
golanova@mail.muni.cz

Miloš Hlava
Muzeum hlavního města Prahy
Oddělení archeologických sbírek
Pod Viaduktem 2595
CZ – 155 00 Praha 13
hlava@muzeumprahy.cz

Martin Hložek
Technické muzeum v Brně,
Purkyňova 105
CZ – 612 00 Brno
mhložek@seznam.cz

Petr Holodňák
Regionální muzeum K. A. Polánka
v Žatci
Husova 678
CZ – 438 01 Žatec
holodnak@muzeumzatec.cz

Veronika Holzer
Naturhistorisches Museum Wien
Prähistorische Abteilung
Burggring 7
A – 1010 Wien
veronika.holzer@nhm-wien.ac.at

Jan Horák
Palackého nám. 160
CZ – 572 01 Polička
honza.j.horak@seznam.cz

Peter Horváth
Archeologický ústav SAV
Akademická 2
SK – 94901 Nitra
et_mawerick@yahoo.com

Václav Hulínský
Vysoká škola chemicko-techno-
gická v Praze
Ústav skla a keramiky,
Technická 5
CZ – 16628 Praha 6
vaclav.hulinsky@vscht.cz

Ondřej Chvojka
Jihočeské muzeum
Dukelská 1
CZ – 370 51 České Budějovice;
Archeologický ústav Filozofické
fakulty Jihočeské univerzity
Branišovská 31a
CZ – 370 05 České Budějovice
chvojka@muzeum.cb

Jan Jílek
Východočeské muzeum v Pardubicích
archeologické oddělení
Zámek čp. 4
CZ – 530 02 Pardubice
mitridates@post.cz

Jan John
Archeologický ústav Filozofické
fakulty Jihočeské univerzity
Branišovská 31a
CZ – 370 05 České Budějovice
jjohn@ff.jcu.cz

Šárka Jonášová
Geologický ústav AV ČR, v. v. i.
Rozvojová 135/269
CZ – 16500 Praha 6
jonasova@gli.cas.cz

Jiří Kala
Ústav archeologické památkové
péče Brno, v. v. i.
Kaloudova 30
CZ – 614 00 Brno
kala@uapp.cz

Maciej Karwowski
Instytut Archeologii Uniwersytetu
Rzeszowskiego
Moniuszki 10
PL – 35-015 Rzeszów
mkar@univ.rzeszow.pl
Institut für Urgeschichte und Histo-
rische Archäologie, Universität
Wien
Franz Klein-Gasse 1
A – 1190 Wien
maciej.karwowski@univie.ac.at

Adam Kędzierski
Kaliskie Stanowisko Archeologiczne
Instytutu Archeologii i i Etnologii
PAN
ul. Młynarska 33
PL – 62-800 Kalisz
akedzierski1@wp.pl

Jiří Kohoutek †

Eva Kolníková
Výstavná 17
SK – 949 01 Nitra
titusaeva@gmail.com

Balázs Komoróczy
Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i.,
Čechyňská 363/19
CZ – 602 00 Brno
komoroczy@arub.cz

Petr Kos
Ústav archeologické památkové
péče Brno, v. v. i.
Kaloudova 30
CZ – 614 00 Brno
kos@uapp.cz

Branislav Kovár
Archeologický ústav SAV v Nitre
Akademická 2
SK – 94921 Nitra
branislav.kovar@savba.sk

Venceslas Kruta
14 Orée de Marly
F – 78590 Noisy-le-Roi
vkruta@sfr.fr

Roman Křivánek
Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
Letenská 4
CZ – 118 001 Praha
krivanek@arup.cas.cz

Jan Kysela
Ústav pro klasickou archeologii
Filozofické fakulty Univerzity Karlovy
Celetná 20
CZ – 116 42 Praha 1
jan.kysela@hotmail.com

Jana Langová
Muzeum jihovýchodní Moravy
Vavrečkova 7040
CZ – 760 01 Zlín
Jana.Langova@muzeum-zlin.cz

Marek Lečbych
Ústav archeologické památkové
péče Brno, v. v. i.
Kaloudova 30
CZ – 614 00 Brno
lecbych@uapp.cz

Jakub Likovský
Archeologický ústav AV ČR, Praha,
v. v. i.
Letenská 4
CZ – 118 01 Praha 1
likovsky@arup.cas.cz

Tomáš Mangel
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62
CZ – 500 03 Hradec Králové 3
tomas.mangel@uhk.cz

J. V. S. Megaw
Department of Archaeology, Flinders University
GPO Box 2100, Australia
AU – South Australia 5001
vincent.megaw@flinders.edu.au

Jan Michálek
Nádražní 120
CZ – 397 01 Písek
janmichalek@email.cz

Blanka Mikulková
Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Kaloudova 30
CZ – 614 00 Brno
mikulkova@uapp.cz

Jiří Militký
Národní muzeum – Historické muzeum
Numismatické oddělení
Vinohradská 1
CZ – 110 00 Praha 1
jiri_militky@nm.cz

Elena Miroššayová
Archeologický ústav SAV
Oddelenie pre výskum východného Slovenska
Hrnčiarska 13
SK – 040 01 Košice
mirossa@saske.sk

Alena Nejedlá
Jihomoravské muzeum ve Znojmě
Přemyslovců 8
CZ – 669 45 Znojmo
alisa.nejedla@seznam.cz

Marek Ołędzki
Uniwersytet Łódzki
Instytut Politologii
Ul. Składowa 41/43
PL – 90-127 Łódź
marek.olędzki@interia.pl

David Parma
Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Kaloudova 30
CZ – 614 00 Brno
parma@uapp.cz

Karol Pieta
Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
karol.pieta@savba.sk

Miroslav Pleska
Muzeum východních Čech
Eliščino nábřeží 465
CZ – 500 01 Hradec Králové 1
m.pleska@seznam.cz

Tomáš Polišenský
Ústav archeologické památkové péče středních Čech
Nad Olšinami 3
CZ – 110 00 Praha 10
tomas.polisensky@uappsc.cz

Peter C. Ramsel
Österreichische Akademie der Wissenschaften
Institut für Orientalische und Europäische Archäologie (OREA)
Abteilung Europa
Fleischmarkt 20-22
A – 1010 Wien
peter.ramsel@oeaw.ac.at

Dominik Repka
Univerzita Konštantína Filozofa
Filozofická fakulta, Katedra archeológie
Hodžova 1
SK – 949 74 Nitra
drepka@ukf.sk

Marcin Rudnicki
Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego
Krakowskie Przedmieście 26/28
PL – 00-927 Warszawa, Poland
e-mail: rudnis@yahoo.com

Vladimír Salač
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.
Letenská 4
CZ – 118 01 Praha 1
salac@arup.cas.cz

Milan Salaš
Archeologický ústav Moravského zemského muzea
Zelný trh 6
CZ – 659 37 Brno
msalas@mzm.cz

Pavel Sankot
Oddělení pravěku a antického starověku
Historické muzeum Národního muzea
Vinohradská 1
CZ – 110 00 Praha
pavel_sankot@nm.cz

Susanne Stegmann-Rajtár
Archeologický ústav SAV
Akademická 2
SK – 94921 Nitra
zuzana.rajtarova@savba.sk

Stanislav Stuchlík
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 363/19
CZ – 602 00 Brno
stuchlik@iabrno.cz
Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Ústav archeologie
Na Rybníčku 626/1
CZ – 746 01 Opava
s.stuchlik@seznam.cz

Radka Šumberová
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., pracoviště Kutná Hora
Hloušecká 609
CZ – 284 01 Kutná Hora
sumberova@arup.cas.cz

Richard Thér
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62
CZ – 500 03 Hradec Králové 3
richard.ther@uhk.cz

Martin Trefný
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62
CZ – 500 03 Hradec Králové 3
martin.trefny@uhk.cz

Dagmar Vachůtová
Ústav archeologie a muzeologie
Filozofické fakulty Masarykovy
univerzity
Arna Nováka 1
CZ – 602 00 Brno
9550@mail.muni.cz

Jarmila Valentová
Národní muzeum – Historické
muzeum
Oddělení pravěku a antického
starověku
Vinohradská 1
CZ – 110 00 Praha
jarmila_valentova@nm.cz

Natalie Venclová
Archeologický ústav AV ČR, Praha,
v. v. i.
Letenská 4, CZ – 118 01 Praha 1
venclova@arup.cas.cz

David Vích
Regionální muzeum ve Vysokém
Mýtě
Šemberova 125/I
CZ – 566 01 Vysoké Mýto
vich@centrum.cz

Marek Vlach
Archeologický ústav AV ČR Brno,
v. v. i.
Čechyňská 363/19
CZ – 602 00 Brno
vlach@arub.cz

Larissa Vorotinskaja
The State Ermitage Museum
Dvortsovaya Naberezhnaya, 34
RU – 190000 St Petersburg
larissadm@mail.ru

Anna Gardelková-Vrtelová
Archeologický ústav SAV v Nitre
Akademická 2
SK – Nitra
annagardelkova@gmail.com

Jiří Waldhauser
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62
CZ – 500 03 Hradec Králové 3
waldhauserj@gmail.com

Tomáš Zeman
Filozofická fakulta
Univerzity Palackého v Olomouci
Křížkovského 511/10
771 47 Olomouc
eman11@email.cz

Leszek Ziabka
Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej
ul. Kościuszki 12
PL – 62-800 Kalisz
mblziabka@wp.pl



MORAVSKÉ KŘIŽOVATKY

Střední Podunají mezi pravěkem a historií

Editoři: Jana Čižmářová, Natalie Venclová, Gertrúda Březinová

Grafický návrh a úprava: Milan Mačinec, Silvie Straková, Michaela Tomsová

Návrh obálky: Šárka Fidrichová

Tisk: Tiskárna Helbich, a. s., Brno

Vydalo Moravské zemské muzeum, Brno 2014

ISBN: 978-80-7028-432-2



MORAVSKÉ
ZEMSKÉ
MUZEUM



Moravské zemské muzeum 2014